

Het ‘kamp’ in Calais

Een onderzoek naar de ‘morele economie’ van de Franse overheid en een humanitaire
hulporganisatie in Calais

Farah van Valkenburg

Augustus 2009

Het ‘kamp’ in Calais

Een onderzoek naar de ‘morele economie’ van de Franse overheid en een humanitaire
hulporganisatie in Calais

Deze masterthesis is ingediend ter afronding van de MA opleiding:
Culturele Antropologie: Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief

Farah van Valkenburg

Studentnummer: 3201198

Adres: Jan Backstraat 11

Postcode en plaats: 5021 CP Tilburg

Afstudeerbegeleidster: Brenda C. Oude Breuil

Foto titelpagina: Twee hutjes in de ‘jungle’ van Calais door Stephane Valkenier.

Inhoudsopgave		
	Voorwoord	3
Hoofdstuk 1	Inleiding	5
	§ Concepten	8
	§ Onderzoeksmethoden en informanten	9
	§ Reflectie op rol als onderzoeker	12
	§ Opbouw	13
Hoofdstuk 2	Van Europa tot Calais	16
	2.1 Het Europese migratiebeleid	16
	2.2 Het Franse migratiebeleid	17
	2.3 ‘Migranten’ in en rondom Calais	19
	§ <i>Camp de Sangatte</i>	20
	§ Verblijfplaatsen en etnische groepen	21
	2.4 De hulpverlening	24
	§ Steun van de overheid	25
Hoofdstuk 3	<i>Si c’est une ville...</i>	27
	3.1 Het ‘kamp’ in Calais	28
	3.2 <i>Extraterritorialité</i>	31
	3.3 ‘Migranten’: <i>Clandestins</i> of <i>victimes</i>	34
	3.4 Het (on)zichtbare ‘kamp’	37
Hoofdstuk 4	<i>Si c’est un gouvernement...</i>	40
	4.1 Totalitarisme van Association Salam	41
	4.2 <i>Gouvernement humanitaire</i>	43
	4.3 <i>La main gauche de l’Empire</i>	44
	4.4 ‘Het humanitaire’ van de Franse overheid	46
Hoofdstuk 5	Conclusie	49
Bibliografie		52
Bijlage 1	Plattegrond Calais	57
Bijlage 2	Plattegrond centrum Calais	58

Voorwoord

Vol zenuwen loop ik drie keer langs de deur van de organisatie Association Salam in Calais. Er hangt veel van deze eerste ontmoeting af voor mijn onderzoek. Ik hoop dat zij mij de kans bieden mijn onderzoek bij hen uit te voeren. Nadat ik alle moed verzameld heb, druk ik op de bel. Er doet een jonge vrouw open en ik vertel in mijn beste Frans dat ik graag mijn onderzoek wil uitvoeren bij de organisatie. En dat ik tevens bereid zal zijn tot het bieden van een helpende hand. Vijf minuten later sta ik lunchpakketjes te maken. Anderhalf uur later deel ik brood uit aan de honderden ‘migranten’.

Deze scriptie had ik niet kunnen schrijven zonder deze gastvrije ontvangst. Drie maanden lang is mij de kans geboden een kijkje te nemen in het leven van vrijwilligers en van ‘migranten’. De tijd die ik heb mogen doorbrengen met vrijwilligers waarvan sommigen al zes jaar bezig zijn, heeft mij verrijkt. Ik bedank hen voor het enthousiasme waarmee zij mij begeleid hebben. *Je voudrais remercier tous les bénévoles de Salam!* Ik bedank ook de Nederlandse vrijwilligers Droes, Lena en hun vrienden voor de ondersteuning die ze mij hebben geboden.

In deze thesis beschrijf ik de leefsituatie van ‘migranten’ in Calais, maar zij hebben veel meer meegemaakt in hun leven - de dreiging van de Taliban, de dienstplicht in Eritrea, de oorlog in Darfur en het ontvluchten van deze gebieden. Met daarna de maandenlange zware reis die ze hebben afgelegd. In Calais leven zij onder precaire omstandigheden. Toch bleven zij de hoop koesteren op een beter leven. Het dansen en zingen onder deze omstandigheden zegt veel over de kracht die ze bezitten. Ik bedank de ‘migranten’ en in het bijzonder de personen die ik beter heb leren kennen.

Uiteindelijk hebben de meesten die in dit onderzoek ter sprake komen de oversteek van het Kanaal inmiddels weten te maken. Daar ontfermt de Britse overheid of familie zich over hen. De vrijwilligers aan de Franse kant van het Kanaal gaan door met de volgende ‘generatie migranten’... Want één ding is zeker: wanneer ik terugkeer naar Calais zullen er geen herkenbare gezichten meer zijn.

De veldwerknootities die ik beschrijf in deze masterthesis geven maar een fractie weer van de gebeurtenissen uit mijn veldwerkperiode. Door de specifieke problematiek raakte ik erg betrokken bij mijn beide onderzoeksgroepen, de ‘migranten’ en de vrijwilligers. Door deze betrokkenheid raakte ik soms de afstand kwijt die je als antropologisch onderzoeker nodig hebt. Desalniettemin heb ik geprobeerd een zo academisch waardig mogelijke thesis te schrijven.

Deze scriptie had ik niet kunnen afronden zonder de ondersteuning van mijn begeleider Brenda Oude Breuil. Ook wil ik mijn zus Saina en de moeder van mijn vriend, Mariëtte, bedanken voor de hulp bij het schrijven van de thesis. En ten slotte heb ik veel gehad aan de steun van Gijs en mijn ouders Clementine en Frans.

Tilburg, augustus 2009

Farah van Valkenburg

Hoofdstuk 1 Inleiding

“De bewoners van het kamp verkeerden in bijzonder smerige omstandigheden. Volgens VN-vluchtelingenorganisatie UNHCR was in het kamp sprake van een urgente noodsituatie. In de plaatselijke politiek was daarom aangedrongen op sluiting van het kamp.” (Patras, Griekenland 2009)¹

“Immigranten creperen in ‘La jungle’ van Calais. Sinds het opvangcentrum Sangatte in 2002 werd gesloten, verblijven gelukszoekers en vluchtelingen op doorreis naar Engeland er noodgedwongen in de talrijke van bouwzeil, pallets en piepschuim opgetrokken hutjes. De doorstroming is groot, maar toch verblijven er meestal zo rond de duizend man, veelal afkomstig uit Afghanistan, Irak of Eritrea.” (Calais, Frankrijk 2009)²

Het Italiaanse eiland Lampedusa, de Canarische Eilanden, de Griekse havenstad Patras, Parijs en het Franse Calais zijn plaatsen die door vluchtelingen en migranten als doorgangplaats gebruikt worden. Hier worden opvangkampen opgezet door de overheid of - wat betreft Parijs, Calais en Patras - door ‘migranten’ zelf. In deze kampen verblijven, afgezonderd van de burgers van een natiestaat, personen die geen rechten kunnen claimen bij de betreffende natiestaat. Door het uitsluiten van migranten en vluchtelingen van de nationale orde, proberen natiestaten het verband tussen etniciteit en de staat te behouden (Wimmer 2002; Laacher 2002).

Om nationale cohesie te behouden en hulpbronnen voor een beperkte, eigen, nationale bevolking te kunnen aanwenden, is het immigratiebeleid van natiestaten in de ‘Eerste Wereld’ strenger geworden wat het moeilijker maakt voor vluchtelingen en (arbeids)migranten van andere delen van de wereld legaal te migreren (Inda & Rosaldo 2008). De Poolse socioloog Zygmunt Bauman (1998) beschrijft dit op polemische wijze als het ‘op hun plaats houden’. Een voorbeeld van een natiestaat met een steeds strenger immigratiebeleid is Frankrijk, een land dat van relatieve tolerantie tegenover ‘vluchtelingen’ omgeslagen is naar wantrouwen. Het aantal afwijzingen in asielaanvragen is de laatste jaren dan ook enorm toegenomen (Inda & Rosaldo 2008: 31).

Hoewel het immigratiebeleid strenger is, blijven er hoe dan ook vluchtelingen en migranten de ‘Eerste Wereld’ betreden. De wrijving tussen hen en de ‘Eerste Wereld’ zorgt ervoor dat er in het wetenschappelijk debat steeds meer aandacht komt voor ‘*les indésirables*’, oftewel de ongewenste vreemdelingen (Agier 2008). Zo beschrijft Agamben (1997) *bare life*,

---

¹ Algemeen Dagblad, 12 juli 2009

² Trouw, 24 april 2009

Bauman (1998) de *vagabonds* en Waquant (2006) de *parias*. Deze wetenschappers gebruiken een andere term, maar zij bedoelen personen die leven zonder bescherming, noch erkenning van een natiestaat. Wanneer er geen bescherming noch erkenning bestaat van de natiestaat, op welke manier wordt dan het bestaan van deze personen vormgegeven? Onder welke omstandigheden leven zij? Kunnen zij rekenen op een vorm van bescherming? Deze vragen waren de kern van mijn onderzoek in Calais van maart tot en met mei 2009.

In het wetenschappelijk debat omtrent '*les indésirables*' worden concepten van Hannah Arendt (1959), Michel Foucault (1978) en Carl Schmitt (1985) betrokken op het heden om de behandeling van vluchtelingen en migranten in een Europese natiestaat te verklaren. De manier waarop de 'ongewenste vreemdeling' behandeld wordt, wordt de 'morele economie' genoemd. De 'morele economie' werd door Thompson (1971) en Scott (1976) vanuit een economische invalshoek gezien. Zij beschreven de morele waarden en normen over de sociaal-economische verdeling in een samenleving. De antropoloog en socioloog Didier Fassin (2005) laat de economische invalshoek weg en ziet 'morele economie' als de waarden en normen die immigratie en asiel bepalen en dus onze morele wereld definiëren.

Deze 'morele economie' hangt samen met de Foucauldiaanse term 'biopolitiek'. Deze term is belangrijk in de studie naar de politieke behandeling van mensenlevens (Fassin 2005). In de achttiende en negentiende eeuw werden voor het eerst geboortestatistieken bijgehouden, seksueel gedrag en publieke hygiëne werden door de staat gereguleerd. Zaken die met het lichaam te maken hadden, zoals geboorte, sterfte, gezondheid en levensverwachting, kwamen in de politiek terecht (Foucault 1978: 139). De overgang die de Westerse moderniteit, volgens Foucault (1978: 139), markeert, is '*a power whose highest function was perhaps no longer to kill, but to invest life through and through*'. De soevereine macht mocht vroeger doden om zichzelf te verdedigen, maar deze zorgt er nu voor dat het leven van het volk zo lang mogelijk behouden blijft.

De Italiaanse filosoof Giorgio Agamben (1997) breidt deze visie uit. Hij maakt, net als Arendt (1959) deed, een onderscheid tussen de termen *zoë*, het in leven zijn, en *bios*, het biografische leven dat verteld kan worden. Hij vertaalt deze als *bare life*, het naakte leven zonder een vorm van sociaal bestaan en *full life*, de sociale aanwezigheid in de wereld. Verwijzend naar de concentratiekampen uit de Tweede Wereldoorlog stelt hij dat het bestaan van *bare life* in een politiek geordende wereld geen kans van bestaan heeft en in een uitzonderingstoestand terecht komt.

Deze uitzonderingstoestand wordt het ‘kamp’ genoemd en hierin is de wet, zoals die geldt voor nationale burgers, opgeheven in tegenstelling tot in de ‘polis’ - het politiek geordende leven. In het ‘kamp’ bevindt zich het naakte leven. Hierdoor ontstaat er een duidelijk onderscheid tussen het naakte leven en mensen met burgerschap van een natiestaat. De concentratiekampen uit de Tweede Wereldoorlog staan symbool voor de uitzonderingstoestand. Hoewel Agamben (1997) de toestand van vluchtelingen heden ten dage weet te onderscheiden van de concentratiekampen, stelt hij ook dat het leven van hen in het ‘kamp’ het biopolitieke paradigma van het Westen is.

De plaats waar de ‘morele economie’ van het Westen tegenover de ‘ongewenste vreemdeling’ ten tonele komt, is Calais, in het noordwesten van Frankrijk. In deze plaats verblijven honderden personen, voornamelijk jonge mannen uit Afghanistan en Eritrea, die als uiteindelijke doel hebben op illegale wijze Engeland, hun ‘Eldorado’, te bereiken. Ze zijn ervan overtuigd in Engeland betere kansen en mogelijkheden te hebben. Frankrijk is in dit geval een transitland waar geen asiel wordt aangevraagd. De oversteek wordt gemaakt door in Calais in een vrachtwagen toegang te verschaffen, die vervolgens met de boot naar Engeland gaat. Vanwege de strenge grenscontroles tussen Frankrijk en Engeland verblijven de jonge mannen vaak maandenlang in Calais totdat de oversteek gehaald wordt.

In Calais wordt het ‘*survivre*’³ totdat Engeland bereikt is. Ik spreek hier van ‘*survivre*’ omdat het letterlijk overleven is in deze plaats wanneer deze personen geen burgerschapsstatus bezitten. Ze bevinden zich als het naakte leven in een ‘kamp’⁴. Deze ‘migranten’ worden in veel gevallen geholpen door humanitaire organisaties die voorzien in voedsel, water en medische hulp. Deze organisaties bezitten ook een vorm van biopolitiek. In tegenstelling tot de Franse overheid laten ze de ‘ongewenste vreemdeling’ in het ‘kamp’ niet sterven, maar ze houden deze juist in leven.

Toch lijkt de Franse overheid wel humanitair te handelen en mensen in leven te willen houden. Er worden namelijk in Frankrijk humanitaire uitzonderingen gemaakt in asielaanvragen. Asielzoekers met een levensbedreigende ziekte verkrijgen eerder een vluchtelingenstatus waardoor de humanitaire aard van de politiek in beeld komt. De ‘morele economie’ tegenover de ongewenste vreemdeling is dan volgens Fassin (2005: 229): “*a combination of policies of order and a politics of suffering, in which the protection of security*

---

³ Overleven. Woord afkomstig uit interviews met Mathilde, 23 jaar, vrijwilliger. 4 mei 2009 te Calais en Michel F., vrijwilliger, 65 jaar. 8 mei 2009 te Calais.

⁴ Dit ‘kamp’ kan letterlijk en figuurlijk gezien worden. Het ‘kamp’ in de figuurlijke betekenis zoals die door Agamben (1997) weergegeven wordt. Het ‘kamp’ in de letterlijke betekenis in de vorm van verblijfplaatsen van ‘migranten’ in Calais.

for the few within the polis is maintained while a compassionate treatment for those within the camps is assured.”

De ‘morele economie’ in Calais zal in dit onderzoek belicht worden. De waarden en normen van een humanitaire organisatie te Calais en die van de Franse overheid zullen in beschouwing genomen worden. Vervolgens zal de samensmelting tussen de betreffende humanitaire organisatie en de Franse overheid duidelijk worden, wat door Agier (2008), Ticktin (2005) en Fassin (2005) wordt aangeduid als ‘het politieke’ en ‘het humanitaire’⁵. In dit onderzoek zal antwoord gegeven worden op de volgende vraagstelling: hoe duidt zich de ‘morele economie’ van de Franse overheid en Association Salam ten opzichte van ‘migranten’ in Calais en welke relatie bestaat tussen beide?

§ Concepten

In deze thesis zet ik de term ‘migranten’ tussen aanhalingstekens, omdat de personen aanwezig in Calais volgens de globale definitie migranten zijn. Echter, wanneer ik spreek over ‘migranten’ is er door de veelheid aan soorten ‘migranten’ in Calais geen eenduidige definitie te geven. De globale definitie is: *“Migration means crossing a boundary of a political or administrative unit for a certain minimum period”* (Boyle 1998: in Castles 2000: 269). In dit opzicht is de term ‘migranten’ de juiste, maar belangrijk is dat deze personen niet de juiste papieren hebben om in Frankrijk te verblijven. In Calais zijn illegale economische migranten aanwezig, maar velen hebben ook een reële kans op vervolging als ze terugkeren naar het land van herkomst en zijn dus politiek vluchteling. Daarnaast zijn deze personen geen asielzoekers in Frankrijk, maar zullen pas asiel aanvragen in Engeland omdat ‘migranten’ niet in Frankrijk willen blijven. Vanwege de vele soorten ‘migranten’ aanwezig in Calais kan deze hierdoor niet onder één noemer gevat worden.

Twee andere concepten die een nadere toelichting behoeven, zijn ‘het humanitaire’ en ‘het politieke’. In wetenschappelijke literatuur wordt er geen eenduidige invulling gegeven aan deze termen (Ticktin 2005; Fassin 2005; Agier 2008). Agier (2008) beschouwt de politieke kenmerken van ‘het humanitaire’ wat tot gevolg heeft dat het onderscheid tussen beiden vervaagt. Ticktin (2005) en Fassin (2005) benadrukken ook deze vervaging, maar benaderen dat anders. Zij zien juist de intrede van ‘het humanitaire’ in de politiek.

Daarnaast worden de betekenissen van de twee termen niet consequent gebruikt in genoemde wetenschappelijke literatuur. Het laten overleven van personen in het ‘kamp’ wordt

---

⁵ Termen zullen in de volgende paragraaf toegelicht worden

verzorgd door ‘het humanitaire’. Hierbij kan in concrete zin gedacht worden aan humanitaire organisaties die het naakte leven in de eerste levensbehoeften voorzien. Maar er bestaat ook een bredere betekenis van ‘het humanitaire’ die in deze thesis van belang is. Fassin (2006: 36) beschrijft dit als ‘een morele behandeling van mensenlevens die boven andere waarden geplaatst is’. Wanneer ‘het humanitaire’ gebruikt wordt in deze thesis zal enkel naar laatstgenoemde betekenis verwezen worden. ‘Het politieke’ heeft ook twee invullingen. Het is de macht die het leven in de ‘polis’ beschermt, oftewel de overheid. In deze thesis gebruik ik echter ‘het politieke’ enkel wanneer ik verwijs naar de bredere betekenis ervan: de toenemende taken en eigenschappen van de politiek in een humanitaire organisatie (Agier 2008).

§ Onderzoeksmethoden en informanten

Het onderzoek is uitgevoerd van maart tot en met mei 2009 bij de humanitaire hulporganisatie Association Salam te Calais. Salam staat voor *Soutenons, Aidons, Luttons, Agissons pour les Migrants et les pays en difficulté* – Steunen, Helpen, Strijden, Handelen voor migranten en de landen in moeilijkheden. Mijn keuze viel op deze organisatie omdat zij de grootste is die sinds 2003 iedere dag in direct contact staat met de ‘migranten’ door te voorzien in hun eerste levensbehoeften.

De hoofdactiviteit van de organisatie is het bereiden en uitdelen van een warme maaltijd aan 500 tot 700 ‘migranten’⁶. Iedere dag zijn er vijf à tien vrijwilligers van half drie tot zes uur bezig om deze te bereiden. Dit gebeurt in een grote keuken die zich in het zuiden van de stad bevindt (zie bijlage 1). Nadat het eten klaargemaakt is, wordt het eten met een bus naar een distributiepunt gereden, dat zich nabij de haven in het noorden van Calais bevindt (zie bijlage 2). Vervolgens wordt daar in anderhalf uur tijd het eten in de buitenlucht uitgedeeld door vrijwilligers en genuttigd door ‘migranten’. Na de distributie gaan drie à vier vrijwilligers terug naar de keuken om de bus leeg te maken en de afwas te doen.

Naast deze activiteit bestaan er een aantal nevenactiviteiten zoals het inzamelen en uitdelen van kleding, schoenen, dekens en verzorgingsproducten. Een paar keer per week wordt er na de distributie van de maaltijd basale medische hulp verleend. Dit gebeurt door een vrijwilligster die in het dagelijks leven verpleegster is. Hierbij moet gedacht worden aan het geven van pijnstillers en het schoonmaken van wonden. ‘Migranten’ worden tevens ondersteund door Association Salam wanneer zij asiel willen aanvragen in Frankrijk. Ten

---

⁶ Dit aantal is sinds 2003 geleidelijk opgelopen van 100 maaltijden naar 500 per dag en schommelt wekelijks

slotte wordt er veel aan gedaan de zware leefomstandigheden van ‘migranten’ in Calais meer bekendheid te geven door mee te werken aan mediareportages en het bijwonen van informatiebijeenkomsten.

In dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de onderzoeksmethodes (participerende) observatie en open interviews. De participerende observaties heb ik vooral gedaan tijdens de momenten in de keuken waar iedere dag vijf à tien vrijwilligers aanwezig waren om het eten te bereiden. Tijdens het snijden van de groenten aan de grote keukentafel heb ik veel gesprekken gevolgd en vragen gesteld. Mijn regelmatige aanwezigheid in de keuken heeft ervoor gezorgd dat ik goede contacten heb opgebouwd met de vrijwilligers. In de avond waren er ook mogelijkheden tot participerende observatie. Na de afwas werd er vaak nagepraat door de vrijwilligers waarbij ik ook participierend observeerde.

In totaal heb ik veertien interviews afgenomen onder de vrijwilligers. Na zes weken ben ik begonnen met het afnemen van interviews, omdat mijn niveau van het Frans in de beginperiode niet hoog genoeg was. Dit gaf mij de gelegenheid om de eerste periode vooral te richten op participerende observatie en het verbeteren van mijn taalbeheersing. Mijn initieel gebrekkige taalbeheersing en het voor mij onwennige accent in het noorden van Frankrijk heeft invloed gehad op het onderzoek, omdat het lastig was om gelijk in te haken op iets wat een informant vertelde. Voornamelijk in groepsgesprekken ging het in de beginperiode te snel, terwijl in één-op-ééngesprekken de gesprekspartner vaak rekening hield met het feit dat het Frans niet mijn moedertaal was.

Naast de vrijwilligers waren de ‘migranten’ een belangrijke onderzoekspopulatie. Na het uitdelen van het eten waren er momenten om met de ‘migranten’ in contact te komen. Het duurde enkele weken voordat de ‘migranten’ me begonnen te kennen en vertrouwen. Velen zagen me als vrijwilliger van Association Salam en vroegen me na de distributie van het eten om materiële zaken als kleding en schoenen en het opladen van batterijen van hun mobiele telefoons. Daardoor was na het uitdelen van het eten vaak niet de mogelijkheid rustig met hen te praten. Met degenen met wie ik een betere vertrouwensband heb gecreëerd heb ik regelmatig diepere gesprekken kunnen voeren.

Er was een verschil in omgang met de verschillende etnische groepen⁷ door het taalniveau en de leeftijd. Het niveau van het Engels was vooral onder de groep Afghanen laag. Dit in tegenstelling tot de groep ‘migranten’ afkomstig uit Eritrea die over het algemeen een goede kennis van de Engelse taal bezaten. Daarnaast was de gemiddelde leeftijd van de groep

---

⁷ Uitgebreide toelichting van de verschillende groepen ‘migranten’ volgt in Hoofdstuk 2.

‘migranten’ uit Afghanistan een stuk lager dan die van de andere groepen, wat de gesprekken bemoeilijkte en een meer oppervlakkig karakter gaf.

In antropologisch onderzoek is *informed consent* ethisch noodzakelijk. *Informed consent* is de keuze van informanten om wel of niet te participeren in een onderzoek. Het is daarbij de verantwoordelijkheid van de antropologisch onderzoeker zijn of haar participanten op de hoogte te stellen van het onderzoek (DeWalt & DeWalt 2002). Alle vrijwilligers van Association Salam waren ervan op de hoogte dat ik in Calais was om een onderzoek uit te voeren en dat ik luisterde en observeerde om mijn onderzoeksgegevens te verzamelen.

Mijn aanwezigheid was aan ‘migranten’ niet altijd makkelijk uit te leggen. De groep ‘migranten’ uit Eritrea was over het algemeen hoger opgeleid en wist hierdoor wat het doen van onderzoek voor een masteropleiding inhoudt. Een aantal van hen vertelde me dat ze een bacheloropleiding hadden afgerond en graag een masteropleiding zouden willen volgen in Engeland. Bij de groep ‘migranten’ uit Afghanistan lag dit moeilijker. In veel gevallen kon ik op zijn minst duidelijk maken dat ik een student was. Het doen van onderzoek begrepen ze meestal niet en het was lastig dit uit te leggen. Wanneer ik informatie uit een gesprek kon gebruiken, vroeg ik toestemming aan de persoon. Dit was in de meeste gevallen geen probleem als ik de anonimiteit zou waarborgen. Daarnaast gebruikte ik informatie over de ‘migranten’ die ik via de vrijwilligers van Association Salam kreeg. Hierbij ging het niet over één persoon maar over de gehele groep, waarbij mijns inziens de privacy zo goed mogelijk gewaarborgd werd.

Buiten de besproken onderzoekslocaties heb ik op andere locaties onderzoeksgegevens verzameld. Regelmatig heb ik een bezoek gebracht aan de verblijfplaatsen van de verschillende groepen ‘migranten’ om hiervan een duidelijk beeld te krijgen. In de verblijfplaatsen bestaat een strikte scheiding op basis van etniciteit. Het vaakst ging ik naar het gekraakte huis waar ruim honderd Eritreërs wonen, omdat dit huis zich vlakbij het centrum bevindt (zie bijlage 2). De zogenaamde ‘jungle’⁸, waar de groep Afghanen verblijft, bevindt zich wat verder weg (zie bijlage 1) en daar ging ik enkel heen met andere vrijwilligers als we water, dekens of thee gingen uitdelen. Na het uitdelen werden we uitgenodigd voor de thee en/of eten en, als er tijd was, maakten we daar gebruik van. Hierdoor heb ik met enkele Afghaanse ‘migranten’ gesprekken kunnen voeren. Een paar keer ben ik bij de groep

---

⁸ Agier (2008) noemt deze *refuges auto-organisés* – kampen die door ‘migranten’ zelf opgezet en georganiseerd worden. Een uitgebreide beschrijving van de ‘jungle’ in Calais is te vinden in Hoofdstuk 2

‘migranten’ uit Egypte/Palestina geweest en bij de groep Soedanezen die zich op een andere locatie bevond (zie bijlage 1 en 2).

Andere onderzoeksgelegenheden, waren vergaderingen van de organisatie *No Borders*. Dit is een organisatie die zich inzet en acties organiseert vóór vrije circulatie over grenzen. In juni 2009 hebben zij gedurende een week een tentenkamp opgezet in Calais om aandacht te vestigen op de situatie van ‘migranten’ en het openen van staatsgrenzen te promoten. Bij deze vergadering waren tevens verschillende humanitaire hulporganisaties aanwezig. Een andere vergadering waar ik aanwezig was, is van het CDFA (*Coordination Française pour le Droit d’Asile*). Dit is een organisatie die op basis van mensenrechten en de Conventie van Genève het asielrecht verdedigt en promoot door zich in het publieke debat te mengen. In 2008 hebben onderzoekers van deze organisatie een grootschalig onderzoek uitgevoerd in Calais betreffende verschillende aspecten van de leefsituatie van de ‘migranten’. Bij deze vergadering waren alle hulporganisaties die actief zijn in Calais en omstreken aanwezig om tot een plan van aanpak te komen. Informatie die vrijwilligers hebben verteld, heb ik gebruikt voor mijn onderzoek.

Daarnaast heb ik vertoningen van de film ‘*Welcome*’ bijgewoond met de medewerker van Association Salam die verantwoordelijk was voor de communicatie. Deze film gaat over het leven van een 17-jarige Koerdische jongen die na een lange reis in Calais arriveert en de oversteek naar Engeland probeert te maken. De film is gemaakt in samenwerking met vrijwilligers van Association Salam. Na afloop volgde een publiekelijk debat. Door bij deze debatten aanwezig te zijn, kon ik een goed beeld krijgen van de informatie die Association Salam over ‘migranten’ in Calais uitdraagt.

Ten slotte heb ik een bezoek gebracht aan het detentiecentrum voor ‘migranten’ in Coquelles, enkele kilometers buiten Calais. Bij het detentiecentrum zit tevens een rechtszaal waar zaken omtrent het illegaal verblijven in Frankrijk worden behandeld. Bij enkele rechtszaken ben ik aanwezig geweest.

§ Reflectie op rol als onderzoeker

Mijn rol in het onderzoeksveld is van belang besproken te worden omdat mijn betrokkenheid bij de leefsituatie van ‘migranten’ in Calais groot was. Dit kan een negatief effect hebben op antropologisch onderzoek. Volgens 't Hart en Boeije (2005) is bij kwalitatief onderzoek betrokkenheid nodig om te achterhalen wat de onderzochten beweegt en wat hen bezighoudt. Dit komt de interne validiteit ten goede. Maar er bestaan ook nadelen aan een te grote betrokkenheid. De kritische blik van een onderzoeker kan afnemen. De onderzoeker gaat dan

op in de wereld van de onderzochten wat ook wel *going native* wordt genoemd. Hierdoor kan de onderzoeker niet meer met distantie naar de participanten en hun leefwereld kijken ('t Hart & Boeije 2005; DeWalt & DeWalt 2002).

In het boek van de antropologen DeWalt en DeWalt (2002) wordt ten aanzien van participerende observatie gesproken over de verschillende rollen die aangenomen kunnen worden in het veld. Zij verwijzen daarbij naar een rangorde van Adler en Adler (1987) die van lage naar hoge betrokkenheid gaat. Mijn rol als onderzoekster kan ik categoriseren als *active membership* waarbij ik als onderzoeker sommige of alle rollen van een vrijwilliger van Association Salam heb overgenomen. De reden dat ik dit gedaan heb, is dat ik op die manier de beste toegang tot mijn beide onderzoeksgroepen - vrijwilligers en 'migranten' - kon krijgen. Door aan de activiteiten van mijn vrijwilligers mee te doen, kon ik met ze in contact komen en een vertrouwensband creëren. Omdat vrijwilligers al een vertrouwensband met 'migranten' hadden kon ik vervolgens bij die groep informanten makkelijker toegang krijgen.

De rol die ik als onderzoekster heb aangenomen, heeft ervoor gezorgd dat ik goed heb kunnen achterhalen wat mijn informanten beweegt en bezighoudt. De emoties die mijn informanten voelden, voelde ik ook na enige tijd in het onderzoeksveld. Daardoor heb ik mij wel eens afgevraagd of en wanneer ik de grens overschreed tussen *going native* en het bewaren van afstand die nadelig was voor mijn onderzoek. In de literatuur wordt dat niet eenduidig beschreven. Het opgaan in een gemeenschap werd vroeger wel gedaan, alle aspecten van de samenleving werden door de antropoloog overgenomen. Tegenwoordig wordt daar steeds meer vanaf gezien. De antropoloog is immers niet meer iemand die jarenlang geïsoleerd bij een bepaalde groep gaat leven. Onderzoek is vaak gebaseerd op slechts enkele maanden veldwerk en een te grote betrokkenheid kan dan leiden tot de afname van een kritische blik.

Echter, een antropoloog blijft een mens met gevoelens die in situaties terecht kan komen die hij niet in de hand heeft. De emotionele betrokkenheid heb ik niet kunnen uitschakelen al ben ik een paar keer voor enkele dagen vertrokken uit het veld. Mijns inziens moet een antropoloog hierin zelf zijn grens bepalen, waarbij geldt dat zij of hij nog in staat is het onderzoek in een wetenschappelijke context te plaatsen. Om dit te bereiken, moest ik bewust naar mijn informanten en uiteindelijk mijn onderzoeksgegevens kijken als antropoloog. Hierbij moest ik ervoor zorgen dat ik mij losmaakte van de onderzoeksgroepen door mijzelf niet te zien als vrijwilliger, maar als antropologisch onderzoekster.

§ Opbouw

In hoofdstuk twee ga ik in op de onderzoekscontext om een duidelijk beeld te krijgen van het migratiebeleid op Europees en Frans niveau. Hieruit wordt duidelijk welk beleid ten grondslag ligt aan de huidige situatie in Calais. Vervolgens zal ik de geschiedenis en de huidige situatie omtrent ‘migranten’ schetsen in Calais.

Om de ‘morele economie’ van de Franse overheid en Association Salam duidelijk te maken, is deze masterthesis gebaseerd op twee concepten van de Franse antropoloog Michel Agier (2008). In zijn boek *‘Gérer les Indésirables – Des Camps des Réfugiés au Gouvernement Humanitaire’* (2008) beschrijft hij drie thema’s die steeds terugkwamen in zijn onderzoek naar vluchtelingenkampen. In deze thesis zullen twee van de drie thema’s aan bod komen omdat deze het beste aansluiten op de gevonden onderzoeksresultaten.

In hoofdstuk drie van deze thesis wordt het eerste thema van Agier (2008) belicht. In *Si c’est une ville* beschrijft hij de ‘kampen’. Gebaseerd hierop zal ik een beschrijving geven van het ‘kamp’ in Calais en op welke wijze dit in stand wordt gehouden door zowel de Franse overheid als Association Salam. Hoewel Agier (2008) in dit thema ingaat op de toenemende organisatie van vluchtelingenkampen in de loop van de tijd, zal ik ingaan op twee onderwerpen die hij slechts rakelings aanstipt: het verval van de mensenrechten in het ‘kamp’. En ook het beeld dat gegeven wordt aan ‘migranten’ door zowel de Franse overheid als Association Salam. Ten slotte zal in dit hoofdstuk besproken worden op welke wijze er door beiden omgegaan wordt met de zichtbaarheid van het ‘kamp’.

In het tweede thema *Si c’est un monde* beschrijft hij het beeld dat op mondiaal niveau gegeven wordt aan personen die leven als *bare life*. In hoofdstuk drie zal het beeld van ‘migranten’ al ter sprake komen, zij het op lokaal niveau. Omdat het onderzoek niet de mondiale structuur van de humanitaire wereld in kaart brengt, zal ik enkel elementen uit dit thema gebruiken, zoals het ‘totalitarisme’ van de humanitaire wereld en deze betrekken op de lokale organisatie Association Salam. Dit komt aan bod in hoofdstuk vier.

In hoofdstuk vier van deze thesis wordt het derde thema *Si c’est un gouvernement* besproken. Hierin beschrijft Agier (2008) dat humanitaire organisaties *la main gauche de l’Empire* zijn: ze grijpen in waar de overheid mensen links laat liggen. Humanitaire organisaties die actief zijn in ‘kampen’, worden geleid als een *gouvernement humanitaire*. Dit houdt in dat de leiding van een ‘kamp’ de kenmerken heeft van een overheid, maar ook dat humanitaire organisaties een vorm van soevereine macht hebben. Op welke wijze dat bij de organisatie Association Salam naar voren komt, zal ik bespreken. Vervolgens zal ik laten zien dat hoewel hulporganisaties door Agier (2008) gezien worden als *la main gauche de l’Empire*

ze dit niet in alle gevallen zijn. Ten slotte zal in dit hoofdstuk worden ingegaan op humanitaire elementen die in de politiek naar voren komen.

Als afsluiting wordt in de conclusie een samenvatting gegeven van de gevonden onderzoeksresultaten en antwoord gegeven op de vraagstelling.

Hoofdstuk 2 Van Europa tot Calais

Door de toenemende mobiliteit van personen en de wens van Europese natiestaten ‘ongewenste vreemdelingen’ tegen te houden, wordt door de overheid steeds vaker teruggegrepen op een nationaal beleid (Ticktin 2005). De reden hiervoor is dat door de toenemende samenwerking van de Europese Unie op het gebied van migratiebeleid, volgens Ticktin (2005), de soevereiniteit van afzonderlijke natiestaten in gevaar komt. Volgens de politieke theoreticus Carl Schmitt (1985) is soevereiniteit de macht die beslist over de uitzonderingstoestand. Zoals in het wetenschappelijk debat duidelijk wordt, is de soevereine macht in een crisis gekomen (Balibar 2004; Ong 1999; Sassen 1996). Deze crisis is ontstaan door de toegenomen migratie vanuit voormalige koloniën van Europa, mondialisering van de economie en de toenemende samenwerking van de Europese Unie (Castles 2000). Tegenwoordig staan migranten hoog op de politieke agenda van Europese natiestaten om soevereiniteit terug te winnen.

Ticktin (2005) meent dat de toen nog Franse minister van Binnenlandse Zaken Sarkozy het Europese systeem de schuld geeft van het migratieprobleem. In januari 2003 werd er een artikel gepubliceerd over illegalen in de Franse krant *Le Monde*. Daarin stelde Sarkozy dat het grote aantal korte termijnvisa dat afgegeven wordt door andere lidstaten de oorzaak is van illegale immigratie in de Europese Unie. Als argument gebruikte hij het feit dat in 1996 het aantal toegewezen visa in Europa voor Algerijnen 48.000 bedroeg en dit in 2001 was opgelopen naar 277.000. Om het ‘probleem’ op te lossen, wilde Sarkozy dat Frankrijk de controle over zijn eigen visa overnam en moedigde de andere EU-landen aan om hetzelfde te doen. Sarkozy wilde dat de controle op immigratie terugging naar het nationale niveau.

Hoewel er steeds meer samenwerking komt tussen natiestaten van de Europese Unie, blijven natiestaten in bepaalde mate een eigen beleid voeren. In de context van dit onderzoek zal ten eerste het Europese beleid met betrekking tot ‘migranten’ in Calais toegelicht worden en vervolgens het beleid in Frankrijk. Uiteindelijk zal de voormalige en huidige situatie in Calais geschetst worden.

2.1 Het Europese migratiebeleid

Aan de grenzen van de Europese Unie wordt getracht migranten te weerhouden het Europese grondgebied te betreden. Echter niet alle personen kunnen aan de grens tegengehouden worden. Een Europees verdrag dat immigratie moet beperken is *Dublin II*. Dit verdrag bepaalt dat het eerste land waar een ‘migrant’ geregistreerd wordt verantwoordelijk is voor de

asielaanvraag. Dit verdrag geldt om ervoor te zorgen dat een migrant niet oneindig door Europa zwerft zonder asiel aan te vragen (Akoka & Clochard 2008).

Een direct gevolg hiervan voor ‘migranten’ in Calais is dat wanneer een ‘migrant’ opgepakt wordt en zijn vingerafdrukken worden gecontroleerd, er een kans bestaat dat hij teruggestuurd wordt naar het land waar de vingerafdrukken voor het eerst zijn afgenomen. In de meeste gevallen is dat Italië voor personen van Afrikaanse afkomst en Griekenland voor personen van Afghaanse afkomst. De vingerafdrukken moeten dan opgenomen zijn in het *Eurodac*-systeem. Men weet niet welke afdrukken geregistreerd worden en welke niet (Akoka & Clochard 2008). Het is namelijk zo dat Italië en Griekenland, maar ook Frankrijk, niet alle afdrukken in het systeem invoeren en/of controleren om de simpele reden dat anders iedereen teruggestuurd wordt naar één van deze landen.

Een ander Europees verdrag heeft invloed op de huidige situatie van ‘migranten’ in Calais. Het Schengen-akkoord houdt in dat er een vrije circulatie binnen de Europese Unie mogelijk is (Ticktin 2005). Groot-Brittannië heeft het Schengen-akkoord niet ondertekend, waardoor tussen Groot-Brittannië en andere landen van de EU te allen tijde grenscontroles worden uitgevoerd. Een gevolg van het Schengen-akkoord is dat ‘migranten’ vaak maandenlang in Calais verblijven. De controles die uitgevoerd worden aan de Franse en de Engelse grens zijn streng. ‘Migranten’ moeten dus wachten op het moment dat een vrachtwagen waar de ‘migrant’ inzit niet gecontroleerd wordt. In sommige gevallen heeft een ‘migrant’ pas na zes maanden het geluk de overkant te bereiken.

Uit de verdragen kan opgemaakt worden dat er een samenwerking tussen landen van de EU bestaat. De uitzonderingstoestand wordt dus niet alleen op nationaal niveau, maar ook op Europees niveau vastgesteld. Tegenwoordig worden grenscontroles niet meer tussen Europese landen uitgevoerd (met uitzondering van Groot-Brittannië), maar aan de grens van de EU. De Europese samenwerking ten behoeve van migratiebeleid is een feit, maar afzonderlijke natiestaten blijven zeggenschap houden in hun eigen migratiebeleid zoals uit de volgende paragraaf zal blijken.

2.2 Migratiebeleid in Frankrijk

In overeenkomst met het Europese beleid worden in Frankrijk regels opgesteld om bepaalde personen uit te zonderen van betreding van het Franse grondgebied. Vanaf de jaren negentig van de vorige eeuw is de grensbewaking in Frankrijk sterk geïntensifieerd. Ook de ambtenaren die de aanvragen bekijken, doen dit strenger (Fassin 2001). Dit is onder andere te wijten aan de quota's die opgesteld zijn door de overheid. Het aantal illegale personen dat

minimaal per jaar uitgezet moet worden is 25.000. Medewerkers van de OFPRA⁹, een instituut dat beslissingen maakt omtrent asielzoekers, moeten de quota's respecteren omdat anders hun arbeidscontract niet verlengd wordt (Agier 2008: 41). Eén van mijn informanten vertelde zelfs dat de voormalige minister van Immigratie, Integratie, Identiteit en Solidaire Ontwikkeling Brice Hortefeux de quota in 2008 met 3.000 personen had overschreden en daarop publiekelijk zeer trots was (informeel gesprek, Calais, 10 maart 2009).

De attitude tegenover asielzoekers in Frankrijk, is volgens Inda en Rosaldo (2008: 31) van relatieve tolerantie omgeslagen naar wantrouwen jegens deze groep. In 1981 werd 80 procent van de asielzoekers een vluchtelingenstatus toegekend. In 1999 was die 80 procent geen toekenning meer maar afwijzing. Delouvin (2000) spreekt zelfs over negentig procent afwijzing van asielaanvragen. Degenen die afgewezen worden, moeten het Franse grondgebied verlaten. Wanneer zij dit niet vrijwillig doen, worden ze onder begeleiding teruggestuurd naar het thuisland. Toch houdt Frankrijk rekening met de situatie in het thuisland en worden weinig mensen teruggestuurd naar Afghanistan, de Democratische Republiek Kongo, Somalië of Sri Lanka omdat daar de situatie erg onstabiel is. *“Instead these people are tolerated in an 'irregular' situation, and without any rights”* (Delouvin 2000: 72).

Volgens Inda en Rosaldo (2008) zijn voor de Franse omslag ten aanzien van migrantenbeleid twee redenen te noemen, namelijk het einde van de Koude Oorlog, waardoor een grote stroom van migranten ontstond van Oost- naar West-Europa, en de opkomst van de politieke partij *Front National* in Frankrijk met een xenofobe politieke inslag. Indien het tegendeel bewezen kan worden, worden immigranten gezien als personen die van de generositeit van de Europese naties willen profiteren (Inda & Rosaldo 2008: 31). Asielzoekers zullen daarom zeer zelden een verblijfsvergunning toegekend krijgen en kunnen dus enkel op illegale wijze in Frankrijk verblijven.

Volgens Richmond (2002) bestaat het gevaar dat immigratiecontroles, in beginsel bedoeld om georganiseerde misdaad en illegale migratie een halt toe te roepen, uiteindelijk de mensenrechten zal bedreigen. Geavanceerde technologieën maken het mogelijk om bewegingen van mensen te controleren. Paspoorten en visa vereenvoudigen tegenwoordig niet meer bewegingen tussen landen, maar zijn instrumenten van uitsluiting geworden, meent hij. Door het migratiebeleid worden ongedocumenteerde migranten in sommige gevallen met geweld behandeld door autoriteiten (Richmond 2002). Dit wordt tevens bevestigd door Rodier en Blanchard (2003) die spreken over geweld tegen asielzoekers in *zones d'attente*. Dit zijn

---

⁹ Office Français pour la Protection des Réfugiés et Apatrides – Frans bureau voor de bescherming van vluchtelingen en staatslozen

wachtruimtes op bijvoorbeeld een vliegveld voor buitenlanders die niet toegelaten worden op Frans grondgebied. Hier worden zij vastgehouden alvorens zij teruggestuurd worden naar het thuisland (Ticktin 2005).

Het strenge immigratiebeleid in Frankrijk zorgt ervoor dat ‘migranten’ geen asielaanvraag doen in dit land. In Engeland zou het asielbeleid soepeler zijn en om die reden willen ze graag de oversteek maken. De ‘migranten’ in Calais mogen niet teruggestuurd worden naar hun thuisland vanwege de onstabiele situatie aldaar. Daardoor leven ze in Calais onder inhumane omstandigheden zonder dat ze rechten kunnen claimen bij de Franse staat. In de volgende paragraaf zal geschetst worden hoe die omstandigheden eruit zien.

2.3 Migranten in en rondom Calais

Calais bevindt zich op het punt waar de afstand tot Groot-Brittannië en het vasteland het kleinst is. De stad staat bekend om zijn grote haven waar iedere dag honderden, zo niet meer dan duizend, boten vertrekken van de maatschappijen *SeaFrance* en *P&O*. Vele transportbedrijven maken van de boot gebruik om hun goederen naar Groot-Brittannië te vervoeren. De vrachtwagens die met de boot naar Groot-Brittannië gaan en die enige tijd in Calais geparkeerd staan, lopen het risico opengemaakt te worden door smokkelaars met als doel ‘migranten’ in de laadruimte te laten.

Calais is de plaats waar de meeste ‘migranten’ zich verzamelen, maar het is niet de enige plaats. In iedere plaats waar boten vertrekken naar Engeland bevinden zich ‘migranten’. Dunkerque, St. Omer, Roscoff, Caen, Dieppe, Norrent-Fontes en Cherbourg (Akoka & Clochard 2008). Eenmaal ben ik op een andere locatie geweest dan Calais, bij de haven in Loon-Plage waar zich ongeveer 150 ‘migranten’ bevinden van voornamelijk Afghaanse en Irakese afkomst. Daarnaast verblijven in Parijs honderden Afghanen in een park nabij *Gare de l’Est* omdat aldaar de trein naar Calais vertrekt.

Volgens ‘migranten’ is het asielbeleid in Engeland soepeler. Ook zouden er betere voorzieningen geregeld worden na de asielaanvraag. Andere redenen voor de wens in Engeland terecht te komen, is de beheersing van de taal, de aanwezigheid van familie en de eigen etnische gemeenschap. Een andere belangrijke reden is, zoals gebleken uit gesprekken met ‘migranten’, de grotere kans op werk in Engeland.

In de loop der jaren is de controle aan de grenzen sterk toegenomen. Er zijn speciale teams in de haven voor het opsporen van ‘migranten’ in de laadruimtes. Hoewel men vroeger zo de haven in kon lopen, zijn er nu om de gehele haven hekken van 2,5 meter hoog geplaatst met daarboven op nog één meter prikkeldraad. Daarnaast worden de laadruimtes van de

vrachtwagens gecontroleerd op CO²-uitstoot en hartkloppingen (Akoka & Clochard 2008). De kans om de oversteek te halen, wordt hierdoor sterk verkleind en in veel gevallen verblijven ‘migranten’ vier, vijf of zelfs zes maanden in Calais.

De levensomstandigheden in zulke wachtplekken als Calais zijn precair. Een beschrijving van *Camp de Sangatte* en de huidige verblijfplaatsen van ‘migranten’ zal dit verduidelijken.

§ *Camp de Sangatte*

Om de ‘migranten’ op te vangen is in 1999 door het Rode Kruis een opvangcentrum opgericht om te voorzien in de eerste levensbehoeften, zoals onderdak en sanitaire voorzieningen. De officiële naam van dit opvangcentrum was *Centre d’hébergement et d’accueil d’urgence humanitaire*, maar het opvangkamp stond bekend als *Camp de Sangatte*. Dit opvangcentrum bevond zich in de kleine plaats Sangatte op enkele kilometers afstand van Calais en was bedoeld voor 200 personen.

In de ogen van de regering van Groot-Brittannië was *Camp de Sangatte* een broeinest van ongewilde ‘migranten’ zonder papieren, wat leidde tot conflicten tussen Frankrijk en Groot-Brittannië. De regering van Groot-Brittannië eiste dat de regering van Frankrijk effectieve maatregelen zou nemen om illegale migratie tegen te gaan. Frankrijk, op haar beurt, vond dat Groot-Brittannië haar immigratieregels strenger moest maken, wat uiteindelijk ook gebeurde. Volgens Fassin (2005) richtte de toenmalige regering zich in de verkiezingscampagne vooral op veiligheidsonderwerpen. De eerste daad van net aangetreden minister van Binnenlandse Zaken Sarkozy was om die reden het sluiten van het opvangcentrum in Sangatte, om een idee van veiligheid te creëren. De redenen hiervoor waren dat het een magnetische aantrekkingskracht zou hebben voor illegale migratie en dat het schaamtevol was voor een moderne democratie als Frankrijk om een dergelijk opvangcentrum te laten bestaan (Fassin 2005: 364).

Ten tijde van de sluiting van het opvangcentrum in 2003 leefden er 1.500 ‘migranten’ van voornamelijk Afghaanse, Irakese, Iranese en Kosovaarse afkomst (Akoka & Clochard 2008). In de jaren 1999 tot 2002 hebben, volgens het Rode Kruis, 67.611 personen in het opvangcentrum geleefd en velen van hen hebben de oversteek naar Groot-Brittannië op een clandestiene wijze weten te maken (Akoka & Clochard 2008: 18). Dit werd veelal gedaan via de nabijgelegen Eurotunnel.

De vraag kan gesteld worden of de sluiting van het opvangcentrum in Sangatte de juiste beslissing was. De ‘migranten’ in Calais leven immers tot vandaag de dag onder

precaire omstandigheden (Akoka & Clochard 2008). Voor de overheden van Frankrijk en Groot-Brittannië is bovendien het illegale migratieprobleem niet opgelost. Het grote verschil tussen de huidige situatie en die ten tijde van *Camp de Sangatte* is dat in Sangatte de mensenrechten wel werden gerespecteerd (Fassin 2005). Nu leven ‘migranten’ in zelfgeconstrueerde kampen of gekraakte huizen. Op 23 april 2009 heeft minister van Immigratie, Integratie en Identiteit en Solidaire Ontwikkeling Eric Besson besloten tot sluiting van de verblijfplaatsen in Calais voor het eind van 2009 waarmee de geschiedenis van het ‘oplossen’ van de aanwezigheid van migrantenkampen zich lijkt te herhalen. Terugkijkend naar de sluiting van *Camp de Sangatte* kan de vraag gesteld worden of de ontruiming die plaats gaat vinden tot een structurele oplossing zal leiden.

§ Verblijfplaatsen en etnische groepen

Na de sluiting van *Camp de Sangatte* in 2003 werd er voor ‘migranten’ geen opvang meer geregeld. Sinds 2003 leven de ‘migranten’ dan ook in zelfopgezette kampen of in gekraakte panden. Agier (2008) noemt deze plaatsen *refuges auto-organisés*. Deze plaatsen zijn moeilijk toegankelijk en vrijwel onzichtbaar zoals bevestigd wordt door Laacher (2007: 128): “*Tout le monde sait qu’ils sont là, mais l’important, pour tous, est de préserver leur invisibilité*” (Iedereen weet dat ze er zijn, maar belangrijk is, voor iedereen, om hun onzichtbaarheid in stand te houden).

‘Migranten’ in Calais verblijven op verschillende plaatsen in de stad en deze locaties zijn gescheiden op basis van etniciteit. De grootste groep is afkomstig uit Afghanistan en verblijft in de zogenaamde ‘jungle’. Het bestaat uit hutjes geconstrueerd van hout, plastic en dekens. Het is gelegen in een struikgebied dat zich ten oosten van de stad bevindt, in de *Zone Industrielle des Dunes* (zie bijlage 1). ‘Jungle’ is de naam die ‘migranten’ zelf aan de plek geven (Akoka & Clochard 2008). In deze thesis zal de ‘jungle’ enkel gebruikt worden als aanduiding voor de verblijfplaatsen van de groep ‘migranten’ uit Afghanistan.

Intermezzo: de ‘jungle’

Met twee vrijwilligers rijd ik naar de ‘jungle’. Na enkele weken in Calais en de verhalen die ik erover heb gehoord, ga ik dan eindelijk voor de eerste keer naar deze plek. De reden van ons bezoek is dat er de laatste tijd veel rellen zijn tussen de groepen uit Eritrea en Afghanistan. We gaan enkele Afghanen ophalen om de twee groepen door middel van een vergadering tot een oplossing te laten komen.

We rijden langs een industrieterrein met fabrieken met rokende schoorstenen. Na enkele honderden meters slaan we rechtsaf een weg in. ‘Hier is het’, zegt Marcel, één van de vrijwilligers. Ik

zie niet veel, enkel een zandpad tussen de struiken wat hoogstwaarschijnlijk ergens toe zal leiden. Om de 'jungle' te betreden, moet je eerst dat zandpad volgen. Die leidt naar een grote open ruimte bestaande uit mul zand. Van daaruit kan je al de eerste hutjes zien tussen de struiken. De hutjes zijn gebouwd van houten pallets, dekens en zeil. Ze zijn ongeveer anderhalve meter hoog. Het zijn er ontzettend veel en dat moet ook wel, afgaande op de grote menigte jongens en jongemannen die zich na onze aankomst om ons heen verzamelt op de grote open ruimte.

De andere vrijwilligers gaan op zoek naar personen die aan het gesprek met de Eritreërs kunnen deelnemen en ik kijk verbaasd rond. Ik had er al veel over gehoord, maar om te zien dat het echt bestaat, is erg onwerkelijk. Ik loop met enkele 'migranten' verder de 'jungle' in. Het is er smerig, overal ligt afval, voornamelijk verpakkingen van etenswaren. Het valt me op dat de 'jungle' georganiseerd is in kleine groepen van drie of vier hutjes. In het voorste gedeelte van het hutje is de mogelijkheid om te koken of thee te zetten. Wanneer ik verder de 'jungle' in ga, verbaas ik mij over de grootse opzet ervan. Er is zelfs recentelijk een moskee gebouwd. Vol trots wordt de moskee aan me getoond. Het is een hutje geconstrueerd van hout en blauw zeil. Het ziet er stabiel uit. Om de moskee zijn veel bloemetjes geplant. Binnen is het ontzettend schoon en er ligt een matje waarop gebeden kan worden.

Nadat er vijf Afghanen uitgekozen zijn om met ons mee te gaan, vertrekken we naar het vergaderpunt.¹⁰

Het grootste aantal Afghanen dat zich tijdens mijn verblijf in deze 'jungle' bevond, was 400 personen. Dit aantal verandert met de dag. Na het bezoek van minister Besson op 23 april, zijn veel Afghanen bang geworden dat er deportaties naar Afghanistan plaats zouden vinden. Zij zijn uit angst daarvoor vertrokken.

Er zijn meerdere 'jungles' verspreid over dit gebied. De grootste 'jungle', die in het intermezzo beschreven wordt, is die van de Afghaanse etnische groep Pashtou. De gemiddelde leeftijd van de jongens in deze groep is lager dan die van de jongemannen in andere etnische groepen. De meeste jongens die ik naar hun leeftijd vroeg, zeiden vijftien of zestien jaar te zijn. Hoewel in sommige gevallen vraagtekens gezet kunnen worden bij de echte leeftijd, vanwege de aanzienlijke voordelen die minderjarigen hebben bij asielaanvragen, was duidelijk dat velen daadwerkelijk minderjarig waren. Er zijn tevens enkele Afghaanse etnische groepen die in mindere mate gerepresenteerd zijn in Calais, namelijk de groep Hazara's met ongeveer 50 personen en de Tadjiks met nog minder mensen. Deze leven in een andere 'jungle' die afgezonderd ligt van de grootste 'jungle' van de Pashtou. Er bestaat tevens een 'jungle' voor Koerden afkomstig uit Irak.

---

¹⁰ Veldwerknootie, 18 maart 2009 te Calais

Een andere locatie is het huis van de groep ‘migranten’ uit Eritrea dat zich bevindt op *Quai de la Mosselle* (zie bijlage 2). Het is een drie-onder-één-kapwoning die in zijn geheel wordt bewoond.

Intermezzo: het gekraakte huis van de Eritreërs

Met Marion heb ik afgesproken bij het huis. Marion is een jonge vrouw en in het dagelijks leven is zij verpleegster. Haar moeder en oom werken bij Association Salam en via hen is zij twee jaar geleden begonnen met de medische verzorging van ‘migranten’. In het huis van de Eritreërs moet zij een injectie plaatsen bij iemand. We lopen naar de poort omdat de voordeuren ontoegankelijk zijn. Als we eenmaal de poort door zijn, komt een urinelucht me tegemoet. In de tuin ligt een enorme berg vuilniszakken. Wanneer we die gepasseerd zijn, komen we uit bij de ingang van het huis. De deur ligt er half uit.

Ramen en deuren zijn kapot dus er komt redelijk veel licht binnen. Het valt me op dat er veel deuren en kamers zijn in het huis. De vloer is bedekt met ouderwetse tegeltjes en vuil. De wenteltrap leidt ons naar boven en we komen uit op een overloop met wederom veel deuren. We staan voor een deur waar geen klink inzit en Marion klopt erop. De klink wordt er aan de andere kant ingedaan en er doet een Eritreaans meisje van onze leeftijd open. We worden binnengelaten. ‘Kemey alekiy?’ Hoe is het?, vraagt ze ons. ‘Zsobuk’, antwoorden wij. Marion spreekt na enkele jaren in contact te zijn geweest met Eritreaanse ‘migranten’ een beetje Tgrinya, een Eritreaans dialect.

In de kamer zitten nog twee andere meiden op een stapel dekens dat als bed dient. Verder is er een geïmproviseerde bank waarop wij plaats mogen nemen. Er wordt ons thee aangeboden. Marion plaatst de injectie en we praten nog even. Inmiddels is het weer tijd voor het avondeten dus vertrekken we naar het distributiepunt.¹¹

In het huis leven ruim honderd mannen en enkele vrouwen. Tijdens mijn verblijf waren er regelmatig vrouwen aanwezig, dit aantal varieerde van twee tot tien. Dit in tegenstelling tot de Afghanen in de ‘jungle’ onder wie ik geen enkele vrouw heb gezien. De gemiddelde leeftijd van de ‘migranten’ uit Eritrea ligt hoger dan die van de Afghanen. De meeste Eritreërs zijn begin twintig. Er was tijdens mijn verblijf één jongen van tien jaar oud die met zijn broer in Calais was.

Naast de ‘jungle’ en het huis van de Eritreërs bestond er de woning van de groep ‘migranten’ uit Soedan in het zuiden van Calais.¹² Dit waren een aantal witte barakken naast elkaar die door de groep gekraakt waren. Het aantal Soedanezen dat hier onderdak had, varieerde tussen de 20 en 30.

¹¹ Veldwerknootitie, 24 april 2009 te Calais

¹² Dit huis is gesloopt begin juli – Nord Littoral 3 juli 2009

Het uitdeelpunt van Association Salam bevindt zich direct naast een loods vlakbij de haven. Aan de achterzijde van deze loods verblijven ook Soedanezen, maar er bevinden zich tevens ‘migranten’ van andere Afrikaanse nationaliteiten zoals Eritreërs en Ghanezen. Het uitdeelpunt bestaat uit één lange verhoging over de gehele lengte van de loods waarop ‘migranten’ in de rij kunnen staan. De achterkant van de loods is opgedeeld in twee delen. Aan de ene zijde verblijven Afrikanen en aan de andere zijde Egyptenaren. De Egyptenaren noemen zichzelf voor de buitenwereld Palestijnen. Als Palestijn afkomstig uit een oorlogsgebied maak je namelijk meer kans op het krijgen van een verblijfsvergunning. In werkelijkheid zijn volgens een Egyptische ‘migrant’ alle Egyptenaren economische migranten. Beide groepen bestaan uit ongeveer twintig personen.

Door de diversiteit aan etnische groepen bestaan er verschillende locaties in de stad waar ‘migranten’ verblijven. Er wordt na de sluiting van *Camp de Sangatte* geen enkele vorm opvang meer geregeld dus zijn er andere manieren van hulpverlening om de ‘migranten’ tegemoet te komen.

2.4 De hulpverlening

In Calais bestaan verschillende organisaties die de belangen van ‘migranten’ behartigen. Drie organisaties richten zich op de voorziening van eten en drinken. Ten eerste is dit Association Salam, waar ik mijn veldwerk heb uitgevoerd. Deze organisatie bestaat zes jaar en is direct na de sluiting van *Camp de Sangatte* opgericht. Een beschrijving is te vinden in de inleiding.

De tweede organisatie, La Belle Etoile, deelt vijf dagen per week het middageten uit. Dit gebeurt op *Quai de la Moselle* (zie bijlage 2). Deze organisatie is kleiner dan Association Salam, maar maakt deel uit van de overkoepelende organisatie C’Sur wat staat voor *Collectif de Soutien d’Urgence aux Réfugiés* – Collectief voor noodhulp aan vluchtelingen. Hieronder valt ook, onder andere, de nationale organisatie Secours Catholique. C’Sur is opgericht vóór het bestaan van *Camp de Sangatte*. De organisatie Secours Catholique zorgt eens in de twee weken voor de kledingdistributie voor ‘migranten’.

Ten slotte bestaat er l’Auberge des Migrants, een organisatie die bestaat sinds december 2008. Zij biedt in het weekend een lunchpakket voor de ‘migranten’ aan. Dit doet de organisatie in nauwe samenwerking met Association Salam. De organisatie deelt de lunchpakketten uit tegelijkertijd met de distributie van het avondeten van Association Salam.

Naast het uitdelen van eten bestaat er de voorziening van de douches voor ‘migranten’. Dit is echter een groot probleem. Sinds december 2008 zijn er geen douchemogelijkheden meer voor de ‘migranten’. Voorheen werd de mogelijkheid tot een douche verzorgd door de

organisatie *Secours Catholique* en konden 40 à 50 personen zich vijf dagen per week douchen. De enige plaats waar de ‘migranten’ zich op dit moment kunnen douchen is bij het *Permanence Accès aux Soins de Santé* (PASS). Het is een gratis ziekenhuis voor iedereen die medische kosten niet kan betalen. Alvorens men op consult bij de dokter gaat, moet men zich douchen. Het is iedere dag open van 14.00 tot 18.00 uur en er zijn twee verpleegsters en een dokter aanwezig. Het nemen van een douche bij het PASS kan echter alleen als een ‘migrant’ medische hulp nodig heeft.

Er zijn inmiddels douches geplaatst enkele kilometers uit de stad, maar het is nog niet duidelijk welke organisatie de taak om ‘migranten’ naar de douches te brengen op zich gaat nemen. Er zijn geen toiletten in gebruik. Afghanen in de ‘jungle’ doen hun behoefte daarom in de struiken. Bij het huis van de Eritreërs gebeurt dit op een nabijgelegen spoor wat afgeschermd wordt door muren, maar ook dicht bij het huis. De hygiënische verzorging van ‘migranten’ blijft een probleem zolang de organisaties het niet eens worden.

Hulpverleners proberen de precare leefsituatie van ‘migranten’ dus te verlichten, maar worden op bepaalde gebieden beperkt door een gebrek aan mankracht en onderlinge verschillen tussen de organisaties. De steun die de overheid biedt aan ‘migranten’ is daarentegen niet groot.

§ De steun van de overheid

In het rapport van het CDFA van Akoka en Clochard (2008) over de huidige situatie in Calais kan gesteld worden dat de hulp die de lokale overheid biedt aan ‘migranten’ gering is. Het standpunt van de vorige en huidige burgemeester is dat de ‘migranten’ een nationaal probleem zijn en de staat moet daar zorg voor dragen. Tijdens mijn veldwerkperiode is echter gebleken dat de burgemeester van Calais, Natacha Bouchart van de politieke partij UMP¹³, wel beslissingen neemt omtrent de ‘migranten’. Zo is zij eenmaal tijdens mijn veldwerkperiode langs geweest bij het uitdeelpunt van Association Salam met leden van het *sous-préfecture* om de situatie te bespreken met vrijwilligers. Daarnaast heeft zij een watervoorziening voor ‘migranten’ laten installeren.

De steun die de overheid biedt aan organisaties is niet voldoende om alle kosten te dekken (Akoka & Clochard 2008). Hoewel de burgemeester de ‘migranten’ als een nationaal probleem ziet, wordt er wel €20.000 subsidie per jaar verleend aan Association Salam. Ook het *Conseil Régional*¹⁴ zorgt voor een grote bijdrage in de kosten van deze organisatie. Deze

---

¹³ *Union pour un Mouvement Populaire*

¹⁴ Regionale Raad – gekozen volksvertegenwoordiging van Franse regio Nord-Pas-de Calais

subsidies kunnen echter niet de volledige kosten van Association Salam dekken. In 2008 heeft Association Salam in totaal €95.000 uitgegeven en voor 2009 worden de kosten geschat op €120.000.¹⁵ De reden van deze stijging is het groeiende aantal ‘migranten’ in Calais. Naast de subsidies is Association Salam afhankelijk van de inzet van vrijwilligers, donateurs en Emmaüs. Dit is een landelijke organisatie die voedsel verzamelt voor ‘minderbedeelden’. Uiteindelijk kan Association Salam met deze steun de kosten dekken.

---

¹⁵ *Assemblée Générale* – algemene vergadering 7 april 2009

Hoofdstuk 3 *Si c'est une ville...*

Met drie vrijwilligers van Association Salam loop ik naar het prachtige gemeentehuis van Calais waar op dat moment minister Besson aanwezig is. Er zijn een dertigtal demonstranten bij het gemeentehuis waar wij ons bij aansluiten. De komst van minister Besson laat de gemoederen niet onberoerd. De hele dag is namelijk op de radiozender FranceInfo al te horen geweest dat hij de sluiting van de 'jungle' zal aankondigen. Het gemeentehuis is afgezet met hekken en overal is de Mobiele Eenheid aanwezig. Het is duidelijk dat een belangrijk persoon zijn opwachting maakt.

De komst van minister Besson geeft aanleiding tot een demonstratie bij zowel vrijwilligers als 'migranten'. Honderden Afghanen trekken vanuit de 'jungle' richting het centrum onder begeleiding van een groep linkse studenten uit Lille. 'Migranten' worden echter geweerd uit het centrum door honderden ME'ers. Kort na hun vertrek uit de 'jungle' worden ze dan ook geblokkeerd door de ME in een woonwijk. 'Migranten' mogen koste wat kost vandaag niet gaan demonstreren in het centrum.

Met de vrijwilligers vertrek ik naar deze woonwijk. Wanneer ik daar arriveer, zitten honderden 'migranten' rustig op de grond te wachten tot ze weer mogen vertrekken. Uiteindelijk wordt het na enkele uren tijd voor het avondeten en minister Besson is inmiddels vertrokken. De 'migranten' mogen gaan en gezamenlijk lopen we in een half uur naar het uitdeelpunt.

Een jongen van Afghaanse afkomst vertelt me tijdens het lopen dat hij geslagen is door de ME en zijn arm waarschijnlijk gebroken is. Ik knoop hem mijn sjaal om, om zijn arm te ondersteunen en zoek vervolgens vervoer om hem naar het ziekenhuis te brengen. Een andere jongen is die ochtend geslagen door de ME en hij laat een litteken zien. Dat litteken is het resultaat van het brute optreden van de ME twee dagen eerder. De hechtingen zitten er nog in. (Veldwerknootie, 23 april 2009 te Calais)

In het eerste thema van Agier (2008), genaamd *Si c'est une ville*, beschrijft hij de overgang van vluchtelingenkampen naar een 'stad' in wording doordat in de loop van de tijd er een relatief stabiel leven zich ontwikkeld in de kampen. Met 'stad' bedoelt Agier (2008) de organisatie van het sociale en politieke leven. Hoewel de organisatie toeneemt, blijft Agier (2008) reëel door te stellen dat leefomstandigheden en behandelingen van *bare life* niet altijd positief zijn. Een toenemende organisatie van 'migranten' binnen de 'kampen' in Calais is waar te nemen, maar de leefomstandigheden blijven precair. De reden hiervoor is dat 'migranten' buiten de 'normale' rechtsorde gehouden worden en dus anders behandeld worden dan de burgers van de Franse staat. Deze omstandigheid wordt door Agier (2008) als *extraterritoriale* geduid. Een gevolg hiervan is dat mensenrechten door 'migranten' niet geclaimd kunnen worden bij de Franse staat. Door de opsluiting van 'migranten' in een

‘kamp’ en het niet kunnen claimen van de mensenrechten, worden ‘migranten’ door Association Salam als *victimes* gezien, terwijl ze door de politiemacht als *clandestins* worden gezien. Dit onderscheid heeft volgens Agier (2008) meer overeenkomsten dan op het eerste gezicht gedacht wordt en die zal ik hier beschrijven met betrekking op de Franse overheid en Association Salam. Ten slotte voeg ik er een onderscheid aan toe dat in mijn veldwerk is teruggekomen dat de instandhouding van het ‘kamp’ door de overheid in een ander daglicht stelt.

3.1 Het ‘kamp’

Een kenmerk van een ‘kamp’ is dat het ontstaan van een ‘kamp’ vaak gerelateerd wordt aan het verbergen van een realiteit waarvan de zichtbaarheid hinderlijk wordt, zoals gebeurde bij *Camp de Sangatte* (Rodier 2003). De Franse overheid weet niet op welke wijze er om gegaan moet worden met het migrantenprobleem, dus wordt er mijns inziens een bepaald beleid gevoerd om ‘migranten’ zo onzichtbaar mogelijk te laten zijn. ‘Migranten’ in Calais worden namelijk zoveel mogelijk geweerd uit het dagelijks leven. Tijdens mijn veldwerkperiode liep er zelden een ‘migrant’ door de hoofdstraat van de stad. “*Ils n’ont pas le droit de se balader dans la ville.*”¹⁶ Ze hebben niet het recht om in de stad te wandelen, vertelde Agostina, een *fulltime* vrijwilligster van Italiaanse afkomst die sinds december 2008 bij Association Salam actief is. Indien dit wel gebeurt, is de kans aanwezig dat ze worden gearresteerd. De macht die de politie heeft om ‘migranten’ willekeurig in hechtenis te nemen ter bevordering van de veiligheid zorgt ervoor dat er bijna geen ‘migranten’ te zien zijn in de stad (Ticktin 2005).

De motivatie om ‘migranten’ te weren uit het centrum is groot zoals blijkt uit één van mijn observaties. Op mijn weg richting Calais Noord op 24 mei zag ik op *Boulevard Jacquard* (zie bijlage1) een Afrikaanse jongen hard rennen. Het duurde een paar seconden voordat ik doorhad wat er gebeurde. Wat en wie er achter hem aan kwamen, maakte alles duidelijk: twee grote CRS¹⁷-bussen en een bus van de PAF¹⁸. Die laatste is bedoeld om ‘migranten’ mee te nemen naar het detentiecentrum in Coquelles. De Afrikaanse jongeman werd door deze wagens gevolgd en hij keek wanhopig en uitgeput. Zijn lichaam wekte de indruk dat hij al even aan het rennen was. De jongeman wilde de straat oversteken en rende langs een witte *stationwagon*, niet wetende dat deze auto ook van de CRS was. Degene die achterin zat, deed de deur open om de jongeman te blokkeren. Hij liep hard tegen de deur aan

---

¹⁶ Citaat afkomstig uit interview Agostina, 26 jaar, vrijwilliger. 18 mei 2009 te Calais.

¹⁷ Compagnie Républicaines de Sécurité – vergelijkbaar met de Mobiele Eenheid

¹⁸ Police aux Frontières - grenspolitie

en viel bijna op de grond. Hij kon zich net op tijd herstellen en rende verder. De overkant van de straat werd door hem gehaald, maar hij werd tegengehouden door iemand van de CRS. ‘*Par terre!*’¹⁹ schreeuwde hij. De jongen ging zitten op de grond. Hij leek teleurgesteld dat hij het niet gered had, maar liet nu alles gelaten over zich heen komen. De CRS-bus werd naast hem gereden om hem mee te nemen. Mijn zicht op hem werd daardoor ontnomen.²⁰

De motivatie om ‘migranten’ te weren uit Calais is groot: twee CRS-bussen, elk gevuld met vijf personen, een bus om ‘migranten’ te vervoeren en een onopvallende auto met vier personen van de CRS om hen te volgen. Daarnaast is de aanwezigheid van CRS in Calais groot te noemen. Ze horen bij het straatbeeld; ze rijden voortdurend door de stad. ‘Migranten’ worden door de aanwezigheid van de CRS en de dreiging die daarvan uitgaat, verdreven naar hun verblijfplaats, oftewel het ‘kamp’. Dit alles in sterke overeenkomst met het *Panopticon* zoals die door in Foucault (1977) navolging van Bentham (1843) beschreven wordt. Het doel van het *Panopticon*, volgens hem, is het disciplineren van de bevolking die weet dat ze altijd bekeken kunnen worden. Dit gebeurt ook door middel van de politie. “*By means of a wise police, the sovereign accustoms the people to order and obedience*” (Vattel, 162 zoals weergegeven door Foucault 1977: 215). ‘Migranten’ weten dat ze altijd opgepakt kunnen worden, dit disciplineert hen zo min mogelijk het ‘kamp’ te verlaten.

Naast deze politieke invloed op het verdrijven van ‘migranten’ naar het ‘kamp’ bestaat er onder de inwoners van Calais een negatief beeld van ‘migranten’. Hierdoor worden ze niet toegelaten tot bepaalde instanties en voorzieningen. Dit bleek uit wat één van mijn informanten had meegemaakt toen hij na zijn werk bij Association Salam naar huis fietste. François is een werkloze jongeman van 21 jaar en werkt iedere dag bij Association Salam om zijn tijd nuttig te besteden. Hij kwam onderweg naar huis, rond tien uur in de avond, vijf ‘migranten’ tegen die hem vertelden geen slaapplek te hebben. Hij draaide een nummer van *SOS Le Toit* dat mensen ondersteunt die geen slaapplek hebben. De vrouw vertelde aan de lijn dat er nog slaapplekken waren. Toen François met de ‘migranten’ aankwam, zei dezelfde vrouw het tegenovergestelde: er was geen plaats meer. François probeerde nog te bemiddelen, maar dit mocht niet baten. Daarop vroeg hij wat te eten en drinken want de ‘migranten’ hadden ontzettende dorst. Dit wilde de vrouw ook niet geven. Uiteindelijk is François met de ‘migranten’ vertrokken naar een *non potable*²¹ waterpunt in een park waar ze hun dorst konden lessen (veldwerknootitie, 22 maart 2009 te Calais).

---

¹⁹ Op de grond

²⁰ Veldwerknootitie, 24 mei te Calais

²¹ Niet drinkbaar

Ook sommige winkels in Calais voeren een beleid om ‘migranten’ uit hun winkel te weren. Bij Lidl mogen ‘migranten’ slechts per twee binnen, omdat het anders de klanten zou storen (informeel gesprek Sylvie, 12 april 2009). Bij de telefoniezaak *Orange* werd tijdens één van mijn observaties een ‘migrant’ niet toegelaten (veldwerknootitie, 17 maart 2009 te Calais). Bij de *Coconutbar* mogen doordeweeks ‘migranten’ wel binnen, maar in het weekend is er een andere beheerder en worden ‘migranten’ geweigerd (informeel gesprek met eigenaresse bar, 14 maart 2009 te Calais). Door dergelijk beleid van, politie, commerciële organisaties en hulpinstanties kunnen ‘migranten’ enkel teruggaan naar hun ‘kamp’ en is de ‘polis’ - en daarmee het sociaal samenleven – voor hen ontoegankelijk.

Het ‘kamp’ in Calais is geen afgesloten geheel meer buiten de stad, maar het zijn kleinere kampen die in de stad bestaan. Door Bauman (1998: 48) wordt dat als volgt omschreven: *“The walls built once around the city now crisscross the city itself (...), aimed against the unwanted co-citizens”*. Door het feit dat ‘migranten’ ieder moment van de dag opgepakt kunnen worden, zijn ze toegewezen op hun verblijfplaats. Deze verblijfplaatsen zijn afgezonderd van de stad. De ‘jungle’ bevindt zich op een afgelegen industrieterrein en van buiten af is niet te zien dat er honderden jongemannen tussen de struiken leven. Het huis waar de Eritreërs verblijven, ligt dicht bij het centrum, maar is omringd door havenbedrijven en er wonen in de directe omgeving geen andere mensen. De verblijfplaatsen zijn duidelijk afgebakende gedeelten waar enkel ‘migranten’ komen.

Doordat de ‘migranten’ in het ‘kamp’ gehouden worden door de politieke macht geeft dit hen volgens Agier (2008) de kans zich steeds meer te kunnen organiseren. Deze ontwikkeling is ook in Calais waar te nemen volgens Christian, voorzitter van de organisatie l’Auberge des Migrants:

“Sinds drie maanden ongeveer zijn de omstandigheden van migranten verbeterd wat inhoudt dat ze zich onderling beter organiseren. In het bijzonder de migranten van de Afghaanse etnische groep Pashtou. Ze hebben een soort campingterrein opgezet die niet veel afwijkt van een standaardcamping. Er zijn geen toiletten, er zijn geen douches en de plaatsen zijn niet afgebakend maar er zijn wel doorgangen. De schuilplaatsen zijn in sommige gevallen tenten, dus zeker acceptabel. Iedere schuilplaats heeft een keuken. Ze kunnen eten maken, ze hebben pannen en gasstellen. Hiervoor sliepen ze in het park. De ‘jungle’ is duidelijk beter dan wat ze hiervoor hadden.”²²

---

²² Citaat afkomstig uit interview Christian, 59 jaar, voorzitter l’Auberge des Migrants. 27 april 2009 te Calais. Vertaald uit het Frans

Daarnaast zijn de constructie van een moskee en een ‘supermarkt’ in de ‘jungle’ tekenen die erop wijzen dat de organisatie van de ‘migranten’ steeds beter wordt. In verschillende informele gesprekken met informanten werd de ‘jungle’ aangeduid als een ‘Afghaans dorp’.

De organisatie blijkt ook uit een toenemende politieke structuur binnen de verblijfplaatsen van ‘migranten’ (Laacher 2007). Zo zijn bepaalde leidinggevendenden aangewezen in het kamp. Een grote invloed heeft tevens de zogenaamde ‘maffia’. De ‘maffia’ bestaat uit ‘migranten’ die zorgen voor de oversteek naar Engeland. Zij kunnen gezien worden als smokkelaars, want ‘migranten’ betalen hen geld om een vrachtwagen te regelen waarin ‘migranten’ kunnen worden toegelaten. Hierin bestaat een duidelijke hiërarchie. ‘*Small Maffia*’ zorgt bijvoorbeeld voor het openen van de vrachtwagens om ‘migranten’ erin te laten. Een ‘migrant’ vertelde me dat Ayatollah²³ van negentien jaar en van Afghaanse afkomst daar één van was. Hij was klein van stuk, maar toch behoorlijk breed gebouwd. Hij sprak geen woord Engels, maar uit zijn lichaamstaal was duidelijk te merken dat hij een grote invloed had op zijn ‘vrienden’. Wanneer uit zijn lichaamstaal bleek dat het voor zijn ‘vrienden’ tijd was om te vertrekken naar de ‘jungle’ deed iedereen dat (veldwerknootitie, 23 mei 2009 te Calais).

Hoewel de organisatie in de verblijfplaatsen beter lijkt te worden, impliceert dit niet dat de omstandigheden waarin de ‘migranten’ leven, acceptabel zijn. Het woord *indigne*, oftewel onwaardig, kwam veelvuldig in interviews ter sprake wanneer ik vroeg naar de situatie van de ‘migranten’. Doordat ‘migranten’ zich in het ‘kamp’ bevinden, bezitten ze geen burgerschap in Frankrijk waardoor de mensenrechten niet gerespecteerd worden (Fassin 2005), zoals uit de volgende paragraaf zal blijken.

3.2 Extraterritorialité

Volgens Agier (2008) bestaan ‘migranten’ aan de rand van of zelfs buiten de ‘normale’ orde. Ze worden namelijk uitgesloten van de lokale bevolking. Echter, deze ‘normale’ orde moet gezien worden als een nationale orde, waar enkel burgerrechten gelden. Voor ‘migranten’ wordt een plaats gecreëerd die buiten deze nationale orde ligt. Agier (2008) noemt die plaats ‘*extraterritorialité*’. Voor ‘migranten’ geldt dit als:

“une exclusion de leur lieu d’origine, perdu à la suite d’un déplacement violent ; et une exclusion de l’espace des ‘populations locales’ près desquelles se trouvent implantés les camps et les autres zones de transit” (Agier 2008 : 267).

---

²³ Naam gefingeerd om anonimiteit te waarborgen

een uitsluiting van hun herkomstplaats, verloren door gewelddadige verplaatsing en een uitsluiting van de ruimte van de ‘lokale bevolking’. Naast de ruimte van de ‘lokale bevolking’ bevinden zich de kampen en andere doorgangplaatsen.

In het ‘kamp’ gelden alleen de mensenrechten, wat tot gevolg heeft dat er een scheiding ontstaat tussen mensen- en de burgerrechten in een natiestaat. Dit houdt in dat degenen die buiten de nationale orde worden gehouden, enkel kunnen terugvallen op de rechten die ze als mens – *bare life* – hebben.

‘Migranten’ zouden altijd terug moeten kunnen vallen op de mensenrechten. Echter, een persoon die geen staatsburgerschap bezit, zoals een ‘migrant’, bezit helemaal geen rechten in het land van verblijf. Hierbij moet opgemerkt worden dat een ‘migrant’ in feite wel de mensenrechten bezit, maar deze niet kan claimen. Agamben (1997) verwijst naar Arendt (1959) en stelt dat de mensenrechten gekoppeld zijn aan natiestaten. De natiestaten zijn namelijk uiteindelijk verantwoordelijk voor de naleving hiervan. Hierdoor stelt Agamben (1997) dat de mensenrechten uiteindelijk niet in staat zijn het verschil te overbruggen tussen *full life* en *bare life*, waarmee *bare life* in een politiek geordende wereld geen kans van bestaan heeft.

Veel van mijn informanten zien Frankrijk als ‘het land van de mensenrechten’, maar voegen daar gelijk aan toe dat deze niet gerespecteerd worden. Vele van de dertig mensenrechten worden geschonden. Zoals uit paragraaf 3.1 is gebleken, kan het recht om zich vrij te verplaatsen niet geclaimd worden door ‘migranten’. Ook een ander artikel van de Verklaring van de Rechten van de Mens wordt geschonden:

‘Artikel 9: Niemand zal onderworpen worden aan willekeurige arrestatie, detentie of verbanning.’²⁴

De politiemacht in Frankrijk heeft geen wettelijke beperkingen om ‘migranten’ willekeurig op te pakken. In Frankrijk geldt immers de *racolage passif* waarbij iedereen die bijvoorbeeld gekleed is als prostituee opgepakt kan worden (Ticktin 2005). “*The increasing power of the police under the name of ‘security’ works here to erase particular groups of immigrants and refugees, clean the streets of prostitutes and the homeless, and basically render invisible the excesses of society*” (Ticktin 2005: 358).

---

²⁴ Website UNHR

De politie in Calais heeft dus de macht om personen die er als ‘migranten’ uitzien op te pakken. Zoals Emmanuel, een vrijwilliger van Association Salam, stelde, bestaat er de ‘*migrantstyle*’. Hij refereerde hierbij aan het uiterlijk van de ‘migranten’, dat maakt dat ze als ‘migranten’ te herkennen zijn. “Een muts, een sjaal, een oude jas, kapotte schoenen en de handen in de zak” (informeel gesprek, 2 april 2009 te Calais). Door de politiemacht in Calais wordt deze kennis gebruikt en ‘migranten’ worden al lopend door de straten of zittend in een park opgepakt.

De reden dat de natiestaat Frankrijk zich niet houdt aan de mensenrechten is dat uitsluiting van bepaalde personen belangrijker wordt geacht dan het voldoen aan deze rechten. In een krantenartikel over de schendingen van mensenrechten in Calais stelt Minister Besson:

“Le premier droit, le premier devoir d’un Etat est de décider par lui-même qui il souhaite ou non accueillir sur son territoire. Il s’agit d’un principe intangible, qui constitue la définition même de la souveraineté.” (Citaat Eric Besson, Nord Littoral 24 mei 2009)

Het eerste recht, de eerste taak van een staat is zelf te beslissen wie hij wel of niet wenst te ontvangen op zijn grondgebied. Het gaat om een onschendbaar principe, dat tevens ten grondslag ligt aan de definitie van soevereiniteit.

Minister Besson hecht meer waarde aan de rechten van de natiestaat. De soevereiniteit van Frankrijk is voor minister Besson immers belangrijker dan het voldoen aan de mensenrechten. Hierbij wil ik wijzen op het eerste deel van het woord ‘mensenrechten’. Worden ‘migranten’ wel beschouwd als ‘mensen’ door de Franse overheid? Zoals door Ticktin (2005) duidelijk wordt gemaakt in onderstaand citaat worden personen in het ‘kamp’ ontdaan van hun menselijke kenmerken:

“It is here, in liminal or borderline cases, that sovereign power is played out. With the suspension of laws and norms, they become a place for the abandoned, housing those who fall into legal voids, and against whom no act appears as a crime. Here, people are stripped of the qualifications that make them human” (Ticktin 2005: 361).

Volgens mijn informanten worden ‘migranten’ als dieren behandeld. De vrijwilligers benadrukten dat het leven van honden in Calais stukken beter is dan dat van ‘migranten’. "*Les animaux sont mieux traités, ils ne sont pas traités comme des hommes.*"²⁵ (Dieren worden

---

²⁵ Citaat afkomstig uit interview Agostina, 26 jaar, vrijwilliger. 18 mei 2009 te Calais.

beter behandeld, ze worden niet als deze mensen behandeld). Een ‘migrant’ gaf dit ook aan : “Ik ben hier nu twee weken en ik ga naar Nederland. Het is een hondenleven hier. Nee, trouwens geen hondenleven, want honden hebben in Frankrijk een beter leven.”²⁶

Doordat ‘migranten’ zich in het ‘kamp’ bevinden, kunnen zij mensenrechten niet claimen bij de natiestaat Frankrijk. Minister Besson richt zich op de uitsluiting van deze personen waardoor ze op een andere manier behandeld worden dan burgers van een natiestaat. Op welke manier ‘migranten’ gezien worden door de politiemacht en door vrijwilligers van Association Salam en welke behandeling daaruit voortvloeit zal in de volgende paragraaf uiteengezet worden.

3.3 ‘Migranten’: *Clandestins* of *victimes*?

Het onderscheid tussen *clandestin*, illegaal, en *victime*, slachtoffer, is belangrijk wanneer gekeken wordt naar de behandeling van ‘migranten’ door de politie en door Association Salam in Calais (Agier 2008). De politie ziet ‘migranten’ als *clandestins* en Association Salam ziet ze als *victimes*. Er zal blijken dat deze visies meer overeenkomsten hebben dan in eerste instantie gedacht wordt.

Volgens Rodier (2003) is een belangrijk kenmerk van een ‘kamp’ dat personen in een ‘kamp’ niet meer als individuen gezien worden. Ze worden benoemd als ‘illegalen’ of ‘vluchtelingen’. Om te kunnen rechtvaardigen dat deze personen in het ‘kamp’ thuishoren, worden ze gezien als personen die de veiligheid van de natiestaat zouden kunnen bedreigen (Rodier 2003: zoals weergegeven door Ticktin 2005: 358).

“The ‘camps for foreigners’ share several characteristics: the absence of any criminal offence except crossing a border; indeterminacy of the juridical situation in the camp, in other words, no legal or procedural regularities or guarantees; being kept for an indeterminate amount of time; the depersonalization of the detainee, such as calling people by numbers or tattooing their skin instead of calling them by name; physical violence by police; and moral violence, including humiliation, deprivation of food, property, racist insults, and so on.”

Hoewel Rodier (2003) vooral onderzoek heeft verricht naar detentiecentra voor asielzoekers in Frankrijk komen de door haar genoemde kenmerken in bovenstaand citaat terug in Calais zoals blijkt uit de volgende veldwerkanekdote.

In het detentiecentrum in Coquelles, een plaats nabij Calais, worden ‘migranten’ als ze opgepakt zijn, vastgehouden. Toen ik daar aanwezig was, omdat ik een gevangen persoon van

---

²⁶ Hazou, Eritreaanse jongeman, 22 jaar

Afghaanse afkomst ging bezoeken en van het ene gebouw naar het andere moest lopen, kwam ik ongeveer tien Afghaanse ‘migranten’ tegen die zojuist waren opgepakt. Twee ‘migranten’ zaten nog aan elkaar vast met handboeien en seinden naar een agent om hen los te maken. Die liet door diep te zuchten, met zijn hand te wapperen en vies te kijken, merken dat hij de geur van de Afghanen niet op prijs stelde (veldwerknootitie, 3 april 2009 te Coquelles).

Het onrespectvolle gedrag kan ook een stap verder gaan: leden van de CRS kunnen overgaan op misdadige praktijken. “Het kamp is een ruimte waarin de normale orde feitelijk is opgeheven en de mate waarin er wreedheden worden begaan niet afhangt van het recht, maar enkel van het fatsoen en de moraal van de politie, die tijdelijk als soeverein optreedt” stelt Agamben (1997: 186). Na de massale arrestatie van 200 migranten op 21 april 2009 kwam een aantal ‘migranten’ naar me toe om te zeggen dat ze geslagen waren door de politie. Met geweld werden ze wakker gemaakt en uit hun hutje in de ‘jungle’ gehaald. Verschillende ‘migranten’ moesten naar het ziekenhuis worden gebracht vanwege hun door de politie toegebrachte verwondingen (veldwerknootitie, 21 april 2009 te Calais). Dat ‘het fatsoen en de moraal van de politie’ soms ontbreekt, kwam ook tot uiting in een telefoongesprek gericht aan mijn kamergenoot en tevens vrijwilliger van Association Salam, Agostina. Sylvie, *fulltime* vrijwilliger bij Association Salam sinds de oprichting zes jaar geleden, belde haar rond elf uur in de avond:

“Youssef²⁷ ligt in het ziekenhuis, hij heeft een gat in zijn schedel. De CRS hebben hem geslagen. Kun je schone kleren brengen, want alles zit onder het bloed.”²⁸

De politiemacht in Frankrijk treedt op als soevereine macht en behandelt ‘migranten’ op de wijze die uit het citaat van Rodier (2003) blijkt, met fysiek geweld, zonder ‘fatsoen en moraal’ (Agamben 1997).

De politie ziet de ‘migranten’ als *clandestins* stelt Agier (2008). De humanitaire wereld daarentegen beschouwt hen als *victime absolue*. Dit is een persoon die ‘gewond, lijdende of stervende’ is (Agier 2008: 284). Het ‘slachtoffer’ dat zich in het ‘kamp’ bevindt, zorgt voor een legitimering van de hulp die geboden wordt. Zo stelt Evelyne, een vrijwilliger die iedere woensdagmiddag de ‘*chef de cuisine*’ is: “*Il ne faut pas les considérer comme des animaux, comme des numéros. Ce sont des êtres humains, il faut les respecter*”²⁹ (Men moet ze niet beschouwen als dieren, als nummers. Het zijn mensen en men zou hen moeten

---

²⁷ Afghaanse ‘migrant’, naam gefingeerd om anonimiteit te waarborgen.

²⁸ Veldwerknootitie, 31 mei 2009 te Calais

²⁹ Citaat afkomstig uit interview Evelyne, 54 jaar. Interview 16 mei 2009 te Calais

respecteren). Maar de humanitaire wereld heeft het ‘slachtoffer’ zonder identiteit dat beschermd moet worden, ook nodig.

Informanten van Association Salam zeggen ‘migranten’ als ‘mensen’ te zien en pleiten ervoor dat mensenrechten gerespecteerd moeten worden. Maar om de ‘migranten’ te helpen, onderhouden zij een band met de krachten die zij zouden moeten bestrijden, meent Agamben (1997: 145):

“De ‘smekende ogen’ van het Rwandese kind, van wie men de foto voor het inzamelen van geld had willen laten zien, maar ‘dat men nu moeilijk nog levend zal aantreffen’, zijn misschien het indringendste teken van het naakte leven in onze tijd, dat de humanitaire organisaties in precies evenredige mate als de staatsmacht nodig hebben”.

Beelden van lijdende ‘slachtoffers’ worden gebruikt om het geld in te zamelen. Het ‘slachtoffer’ *‘doit savoir recevoir en restant à sa place’*, hij moet hulp ontvangen en op zijn plaats blijven (Agier 2008 : 293). Association Salam heeft de inhumane situatie van de ‘migranten’ nodig om geld in te zamelen en steun te krijgen. Volgens Agamben (1997) zullen humanitaire organisaties door de afhankelijkheid van het naakte leven nooit het ‘kamp’, de uitzonderingstoestand, overwinnen.

Association Salam is voor een groot deel afhankelijk van donateurs en vrijwilligers. Om geld in te zamelen, wordt de situatie van ‘migranten’ als zeer schrijnend neergezet in de media. Meerdere malen ben ik aanwezig geweest bij interviews van Sylvie door een journalist. Tijdens een interview met een Hongaarse journalist werden de slechte omstandigheden waarin de ‘migranten’ leven benadrukt: in hutjes, zonder stromend water en met een slechte behandeling door de politie.³⁰ Chandler (2001) noemt dit de *‘journalism of attachment’*, waarbij enkel de slachtoffersituatie belicht wordt. Het naakte leven is dus nodig om geld in te zamelen. Het uitdelen van honderden maaltijden vergt daarnaast een goede organisatie waarin het naakte leven ook tot uiting komt.

Hoewel Association Salam de ‘migranten’ niet als onrespectvol, maar als mensen wil behandelen, gebeurt dit wel in bepaalde mate vanwege organisatorische redenen. Het uitdeelpunt van Association Salam is een lange kade van één meter hoog en enkele meters breed. De ‘migranten’ staan in de rij tegen de muur van een loods aan. Het maken en behouden van de rij is erg lastig voor de vrijwilligers. Vrijwilligers moeten ervoor zorgen dat niemand voordringt en iedereen moet twee aan twee in de rij staan. Regelmatig commanderen

---

³⁰ Veldwerknootie, 16 april 2009 te Calais

en schreeuwen de vrijwilligers tegen de ‘migranten’ om ze achteraan in de rij te laten gaan staan. ‘*You, line!*’, waarbij er ook nog aan de arm getrokken of geduwd wordt als de betreffende ‘migrant’ niet gelijk gehoorzaamt.

Verschillende vrijwilligers zijn sinds zes jaar aan het werk met en voor ‘migranten’. Dit zorgt voor vermoeidheid en uitzichtloosheid. Iedere dag worden honderden maaltijden bereid en uitgedeeld en dit aantal lijkt alleen maar te groeien. Daarnaast zijn er te weinig vrijwilligers die een vaste aanstelling willen. Het werk is zwaar en wordt alleen maar zwaarder. Niet alleen fysiek maar ook psychisch. Hierdoor raakt het geduld van enkele vrijwilligers op wanneer ‘migranten’ niet gelijk de regels opvolgen die Association Salam stelt bij het uitdelen van het eten. Dit haal ik niet enkel uit observaties, maar ‘migranten’ vertelden mij ook dat ze de behandeling van vrijwilligers niet altijd fijn vinden.

De behandeling van ‘migranten’ door de politie en door Association Salam vloeit voort uit de beelden die over hen bestaan. Hoewel beide groepen een ander doel nastreven, kan gesteld worden dat er overeenkomsten bestaan tussen beide benaderingen. Zoals ook Agier (2008: 271) stelt, komen *clandestins* en *victimes* in bepaalde mate overeen: ‘*la perte des droits politiques, la circulation dans des espaces de frontière ou extraterritoriaux et marginalité sociale de fait*’ – verlies van politieke rechten, circulatie in grensgebieden of ‘extraterritoriale’ en een leven buiten de maatschappij. In de volgende paragraaf zal wederom een ogenschijnlijk onderscheid tussen de Franse overheid en Association belicht worden. De overheid wil ‘migranten’ zoveel mogelijk in het ‘kamp’, en dus hun verblijfplaatsen, houden, terwijl Association Salam ze naar buiten wil brengen. Op het eerste gezicht lijkt dit een groot verschil, maar ook hier bestaan weer overeenkomsten.

3.4 Het (on)zichtbare ‘kamp’

Zoals is gesteld is één van de kenmerken van een ‘kamp’ dat een probleem onzichtbaar wordt gemaakt (Rodier 2003). Door de politiemacht worden ‘migranten’ zoveel mogelijk in het ‘kamp’ gehouden. Omdat de politie orders van bovenaf uitvoert, kan gesteld worden dat de Franse overheid dit wenst. De overheid probeert ervoor te zorgen dat de ‘migranten’ in hun ‘kamp’ blijven en de ‘polis’ zo min mogelijk betreden. Dit doet zij, zoals eerder besproken, door een repressieve politiemacht die als soeverein optreedt, maar ook door middel van andere beslissingen.

Door minister Besson is op 23 april besloten tot een nieuw uitdeelpunt voor Association Salam, waardoor de ‘migranten’ nog minder zichtbaar worden in de stad. Het huidige uitdeelpunt van de organisatie ligt midden in een woonwijk en de buurtbewoners

hebben veel overlast van de 400 à 600 ‘migranten’ die iedere dag hun wijk binnenstromen (*Nord Littoral* 9 april 2009). Het nieuwe uitdeelpunt ligt niet ver van het huidige uitdeelpunt af, maar een groot verschil is dat in de directe omgeving geen woningen zijn. De inwoners van Calais worden op die manier minder geconfronteerd met ‘migranten’. Naast deze structurele verandering heeft de prefectuur van Pas-de-Calais via de pers laten weten dat het niet wil dat de ‘migranten’ gaan demonstreren in de stad. De prefectuur eiste daarom “*La fin des manifs des migrants*” (*Nord Littoral*, 20 mei 2009) (Het einde van demonstraties van ‘migranten’).

Tegenover het verdrijven van ‘migranten’ naar het ‘kamp’ door de overheid staat de tactiek van Association Salam. ‘Migranten’ worden letterlijk en figuurlijk uit hun ‘kamp’ gehaald en getoond aan de wereld. Door aandacht te vestigen op de ‘migranten’ via demonstraties en de media denken vrijwilligers dat de overheid het probleem aan zal pakken. Zo werd op 21 maart het Afghaans Nieuwjaar groots gevierd. Het uitdelen van het eten gebeurde in Parc Richelieu in het centrum van Calais (zie bijlage 2). Ook werd Afghaanse muziek gedraaid door Association Salam. Toen de muziek startte begonnen de Afghanen te juichen en te dansen. De drukte in het park was erg groot en een mooie kring ontstond waarin een paar Afghanen aan het dansen waren en de rest klappend zittend of staand eromheen. Bij deze gelegenheden treedt de politie niet op. Er wordt een uitzondering gemaakt vanwege het grote aantal ‘migranten’ dat niet in een keer opgepakt kan worden.

Een van de organisatoren vertelde dat deze avond werd georganiseerd ‘om een *statement* te maken’. Het doel was om de ‘migranten’ zichtbaar te maken in Calais. Een ‘migrant’ vertelde dat hij het niet fijn vond dat het hier gehouden werd omdat het uitdeelpunt aan een drukke straat gelegen is en er veel mensen langs lopen en rijden. “We zijn net beesten en iedereen maakt foto’s van ons”. Dit houdt tevens verband met het in stand houden van *bare life* zoals in de vorige paragraaf is beschreven.

Ook tijdens de demonstraties die regelmatig worden georganiseerd door Association Salam, wordt gepoogd ‘migranten’ in beeld te brengen. Zo worden foto’s gemaakt door verschillende mensen en door de pers die uitgenodigd was door de vrijwilligers. Hieruit blijkt dat Association Salam niet alleen direct de ‘migranten’ in de stad wil tonen, maar ook indirect via de media. De aandacht van de media kwam tijdens mijn veldwerkperiode tot een hoogtepunt na het uitkomen van de film ‘Welcome’ op 11 maart. Vroeger moest Association Salam schoeien om media-aandacht, aldus de vrijwilliger communicatie, maar daar lijkt nu geen sprake meer van te zijn.

Een duidelijk onderscheid is te zien tussen de tactiek van de Franse overheid en Association Salam. De Franse overheid wil ‘migranten’ in het ‘kamp’ houden en de personen die daar leven zoveel mogelijk verbergen. De creatie van een ‘kamp’ kan echter een tegengesteld effect hebben. “*The camp draws attention to those who are constructed as living outside the polis – literally, the alienated*” (Fassin 2005: 379). Uit dit citaat blijkt dat door de creatie van een ‘kamp’ er juist de aandacht op gevestigd kan worden. Door ‘migranten’ in een ‘kamp’ te plaatsen wordt het migrantenprobleem zichtbaar gemaakt. In Calais wordt het ‘kamp’ en haar inwoners gebruikt door Association Salam om deze meer bekendheid te geven.

Hier blijkt wederom dat de Franse overheid en Association Salam tegengestelde doelen hebben, maar dat uiteindelijk toch de aandacht wordt gevestigd op het *bare life* en ‘kamp’. Door de instandhouding van het ‘kamp’ door de Franse overheid, wordt juist de aandacht gevestigd op *bare life*. Dit heeft tot gevolg dat Association Salam het naakte leven kan gebruiken om de slachtoffersituatie te tonen.

In dit hoofdstuk is getoond dat in Calais, na de sluiting van *Camp de Sangatte*, een ‘kamp’ gecreëerd is dat tot vandaag de dag in stand gehouden wordt door de politieke machten. Door het laten bestaan van *bare life* in een politiek geordende wereld worden mensen uitgesloten van mensenrechten. ‘Migranten’ worden gedepersonaliseerd en neergezet als criminelen waardoor de behandeling van de politie gerechtvaardigd wordt. De uitzonderingstoestand blijft in werking en ‘migranten’ kunnen enkel terugvallen op humanitaire organisaties. Zij zien echter ‘migranten’ wel als ‘slachtoffer’ en spelen daarmee eigenlijk dezelfde kaart van het anders maken van ‘migranten’. Door aandacht te vestigen op het ‘kamp’ waarin slachtoffers leven, wil Association Salam het migrantenprobleem bekend maken. Dit in tegenstelling tot de Franse overheid die het ‘kamp’ met zijn inwoners zo onzichtbaar mogelijk probeert te laten zijn. Uiteindelijk kan Association Salam haar doel bereiken dankzij het ‘kamp’ dat de overheid gecreëerd heeft en in stand houdt. Het onderscheid tussen de Franse overheid en Association Salam blijkt daarbij niet zo groot als het op het eerste gezicht lijkt te zijn. In het volgende hoofdstuk zullen de overeenkomsten nog duidelijker naar voren komen.

Hoofdstuk 4 *Si c'est un gouvernement...*

*“Heureusement l’humanitaire et la politique sont séparées.”*³¹

Michel is een vrijwilliger, oorspronkelijk afkomstig uit Parijs, die voor langere tijd in Calais verblijft om ‘migranten’ te ondersteunen. Dit doet hij hoofdzakelijk door het schoonhouden van het uitdeelpunt van Association Salam met zijn roze handschoenen. Maar ook door het kopen van thee, suiker, bloem en schoenen. Het is een lange, niet slecht uziende, man van 65 jaar. Hij heeft de wereld bereisd en gewerkt bij vele hulporganisaties waaronder het Rode Kruis. In een interview vertelt hij me dat hij blij is dat humanitaire organisaties en de politiek gescheiden eenheden zijn zodat ‘migranten’ toch geholpen kunnen worden. De Franse politiek denkt, volgens hem, namelijk alleen maar aan geld: *‘l’argent déforme tous’* – geld vervormt alles. Humanitaire organisaties daarentegen, denken volgens hem aan mensen.

In het thema *Si c'est un gouvernement* beschrijft Agier (2008) de toenemende vormen van politiek in humanitaire organisaties. Hij trekt deze door naar mondiaal niveau en bespreekt grote internationale organisaties als Médecins Sans Frontières (MSF) en het Rode Kruis. Ik zal me richten op Association Salam, de lokale organisatie in Calais. Association Salam neemt taken en eigenschappen van de overheid over. Association Salam kan gezien worden als een organisatie die macht heeft over leven en dood zoals Agier (2008 : 291) beschrijft : *“Le monde humanitaire est un totalitarisme, qui a pouvoir de vie (faire vivre ou survivre) et pouvoir de mort (laisser mourir) sur l’individu qu’il regarde comme victime absolue (...)”*³². Dit kan vergeleken worden met biopolitiek.

Hoewel Agier (2008) spreekt over internationale organisaties die geen verantwoording hoeven afleggen aan een bepaalde natiestaat is dit bij Association Salam wel het geval en de gevolgen hiervan worden besproken. Ten slotte zal getoond worden dat de Franse politiek ook eigenschappen van humanitaire organisaties overneemt, maar de vraag is in hoeverre dit als een realiteit beschouwd kan worden. Hoewel Michel er blij mee is dat humanitaire organisaties en de politiek gescheiden zijn, zal ik laten zien dat ze steeds meer samensmelten.

---

³¹ Gelukkig zijn het humanitaire en de politiek gescheiden. Citaat afkomstig uit interview Michel F., vrijwilliger, 65 jaar. 8 mei 2009 te Calais.

³² De humanitaire wereld is een totalitarisme, die macht over leven heeft (laten leven of overleven) en macht over dood (laten sterven) van het individu die hij ziet als absoluut slachtoffer.

4.1 Totalitarisme van Association Salam

Humanitaire hulp is in feite een vorm van biopolitiek op kleine schaal (Redfield 2005; Fassin 2007; Agier 2008). Het beschermt het leven van de mensen die dat nodig hebben door het uitvoeren van een bepaald beleid. Verwijzend naar vluchtelingenkampen, opgezet door MSF, stelt Redfield (2005) dat “*a refugee camp explicitly defines biopolitics in terms of the preservation of life where it has otherwise been abandoned or put at risk — an attenuated form of government, if you will.*” In tegenstelling tot de concentratiekampen in Agamben’s (1997) werk, stelt hij dat vluchtelingenkampen staan voor het overleven in plaats van het uitroeien van mensen. MSF is erin geslaagd om een bepaalde macht over het overleven te hebben wanneer het aankomt op crisissituaties. Ze hebben de laatste hand in het beslissen over leven en dood als zij een keuze maken in het uitsluiten van bepaalde mensen. Om deze reden is dit een vorm van biopolitiek. Hoewel in de literatuur over biopolitiek voornamelijk de negatieve kant hiervan belicht wordt, waarbij overheden mensen in *bare life* laten bestaan, is er dus ook een andere kant die staat voor het overleven van *bare life*.

In deze tijd bestaat er volgens Pandolfi (2003) een explosieve toename in het aantal vluchtelingen en staatslozen en hierdoor heeft de humanitaire industrie een grote biopolitieke macht. Association Salam is een voorbeeld van een hulporganisatie die biopolitiek bedrijft in de vorm van het laten overleven van *bare life*. Al zes jaar lang voorziet deze organisatie ‘migranten’ iedere avond in voedsel en water. Sinds het ontstaan van Association Salam in oktober 2002 (tot 2007) heeft de organisatie 260.000 warme maaltijden uitgedeeld aan ‘migranten’. Van januari 2003 tot juni 2006 zijn in totaal 17.000 personen geholpen door deze organisatie (Laacher 2007). Het aantal ‘migranten’ is de afgelopen twee jaar gestegen wat het aantal warme maaltijden verhoogt. Laacher (2007) sprak over het hoogste aantal van 400 maaltijden op één avond, terwijl in mijn veldwerkperiode op de zaterdagavonden vaak meer dan 600 maaltijden werden uitgedeeld.

Het belang van het werk van Association Salam blijkt uit de wachttijd die de ‘migranten’ over hebben voor het uitgedeelde eten. Ik had om half drie met François afgesproken omdat we de verblijfplaats van de groep ‘migranten’ uit Egypte zouden helpen opruimen. Deze bevindt zich achter het uitdeelpunt van Association Salam (zie bijlage 2). Om de verblijfplaats te bereiken, passeerden we het uitdeelpunt om 15.00 uur. De hele kade stond al vol met mensen, hoewel het eten pas om 18.00 uur zou arriveren. Op sommige dagen is het aantal dat er nu stond het totale aantal op één avond, maar vandaag zou het aantal gedurende drie uur nog oplopen. In de minuten dat we er stonden, bleven er ‘migranten’ in groepen uit

de ‘jungle’ komen en achter aan de rij sluiten. Die avond zijn er in totaal 750 lepels uitgedeeld (veldwerknootie, 28 maart 2009 te Calais).

Het bestaan van Association Salam bleek tevens noodzakelijk in de periode van twee maanden dat er geen watervoorziening in de ‘jungle’ was. De organisatie kreeg er hierdoor een extra taak bij, het vullen van honderden flessen water. Om de dag gingen vrijwilligers naar de ‘jungle’ om water uit te delen. Dat dit voor velen een noodzaak was, blijkt uit de volgende veldwerkanekdote. Op 21 april rijd ik met twee andere vrijwilligers in de bus het zandpad van de ‘jungle’ in. De bus wordt geparkeerd en het is al snel bekend dat we water komen brengen. Tientallen Afghanen staan om de bus en dat aantal wordt steeds groter in de seconden die volgen. Er wordt gestart met het uitdelen van de flessen vanuit de bus. Het geduw en getrek dat ik voor me zie is onvoorstelbaar. Iedereen wil een fles water bemachtigen, want duidelijk is dat er niet genoeg is voor iedereen. Het geduw en het getrek gaat er hard aan toe en dat alles voor een fles water. Water – de eerste levensbehoefte – wordt enkel aangeboden door Association Salam.

Hoewel Association Salam veel maaltijden uitdeelt en het lijkt alsof de ‘migranten’ totaal afhankelijk zijn van deze organisatie, is gebleken uit een interview met Christian³³ dat de ‘migranten’ steeds beter voor zichzelf kunnen zorgen. De reden die hij daarbij opgaf, was dat ‘migranten’ ieder een eigen ‘keuken’ hebben en regelmatig naar de supermarkt gaan om eten te kopen. In welke mate de ‘migranten’ daadwerkelijk afhankelijk zijn van Association Salam en dus in hoeverre de organisatie beslist over leven en dood is moeilijk te zeggen. Zo zijn er dagelijks vele ‘migranten’ die niet naar het uitdeelpunt komen en in de ‘jungle’ eten bereiden. Bij de *Lidl* worden er dagelijks hele karren vol stokbrood en eieren gehaald en naar de ‘jungle’ gebracht. Volgens Michel F. bestaat er een ‘*superette*’ in de ‘jungle’ waar de ‘migranten’ bloem, brood en eieren kunnen kopen. In contrast met de afhankelijkheid van eten en water zoals die hierboven geschetst is, is er meerdere malen eten bereid voor de vrijwilligers door de ‘migranten’ in de ‘jungle’. Bij de groep ‘migranten’ uit Egypte is zelfs gebleken dat ze zelf eten bereiden en om een andere reden naar het uitdeelpunt gaan: “*We go for fun*”, aldus een Egyptische ‘migrant’ (informeel gesprek, 23 mei 2009, Calais).

Hieruit blijkt dat de ‘migranten’ in bepaalde mate voor zichzelf kunnen zorgen en niet geheel afhankelijk zijn van de humanitaire organisaties. Daarentegen nemen iedere dag honderden ‘migranten’ de moeite om in de rij te staan voor een bakje pasta of rijst aangelengd met bouillon. De biopolitieke macht die Association Salam heeft, kan in de loop van de jaren

---

³³ Voorzitter organisatie l’Auberge des Migrants. Interview 27 april 2009, Calais.

zijn afgenomen door de toenemende organisatie van de ‘migranten’ in hun ‘kampen’. In vluchtelingenkampen van MSF is de biopolitieke macht duidelijk terug te zien, hier gaat het vaak letterlijk om een kwestie van leven of dood. De ‘migranten’ in Calais bestaan als *bare life*, maar de grens tussen leven en dood hangt tegenwoordig niet af van het bestaan van Association Salam.

4.2 *Gouvernement humanitaire*

Hoewel de macht over het overleven niet eenduidig is, moet Association Salam wel altijd keuzes maken en mensen uitsluiten. Dit komt naar voren in de beschrijving van een *gouvernement humanitaire* (Agier 2008). Humanitaire organisaties nemen namelijk steeds meer politieke taken en eigenschappen over. Een *gouvernement humanitaire* waar Agier (2008) over spreekt is tweeledig. Aan de ene kant spreekt hij over een *gouvernement humanitaire* vanwege de politieke invloeden in het leiden en opzetten van een vluchtelingenkamp zoals het aanleggen van wegen en watervoorzieningen, maar ook de constructie van tenten.

Een ander kenmerk dat ik hier nader zal bespreken, omdat dit samenhangt met biopolitiek, is de soevereine macht van een humanitaire organisatie. Agier (2008) stelt namelijk dat ieder vluchtelingenkamp dat hij bezocht op dat lokale niveau de soevereine macht was. De leiding van het vluchtelingenkamp beslist namelijk over de uitzonderingstoestand. Ter verduidelijking beschrijft Agier (2008) een vluchtelingenkamp in Guinée waar inwoners van een vluchtelingenkamp worden ingedeeld op basis van hun kwetsbaarheid. Degenen die het meest kwetsbaar zijn, ontvangen meer hulp, zoals alleenstaande vrouwen met kinderen.

Humanitaire organisaties grijpen in ‘*in places where life is not worth a dollar*’. Zij richten zich op mensen die niet in staat zijn voor zichzelf te zorgen (Fassin 2007: 511). Echter, niet alle mensen kunnen in leven worden gehouden. Volgens Fassin (2007) is humanitaire interventie een ‘*politics of life*’, wat inhoudt dat het beleid van deze interventies specifieke waarde en betekenis aan mensenlevens toekent. Het verschilt van biopolitiek omdat het niet gaat om disciplineringsstechnieken van de overheid, zoals in de theorie van Foucault (1977), maar om de evaluatie van mensenlevens en de betekenis van hun bestaan. In deze specifieke context houdt dat in dat de hulpverleners als doel hebben om zoveel mogelijk mensen te ‘redden’, maar dat ze hoe dan ook een selectie moeten maken in welke personen ‘gered’ worden. Fassin (2007) geeft hierbij als voorbeeld dat hulpverleners een keuze moeten

maken in welke AIDS-patiënten anti-retrovirale medicijnen krijgen omdat er te weinig middelen zijn.

In Calais bevinden zich allemaal jonge mannen die in precaire omstandigheden leven. Hierdoor is het lastig mensenlevens te evalueren op basis van algemene kenmerken zoals Agier (2008) dat beschreef in het vluchtelingenkamp in Guinée. Toch valt een selectieproces hierin te herkennen. Onder andere in de medische verzorging van de ‘migranten’ moeten vrijwilligers keuzes maken:

“On fait un tri en fait. On regarde un peu les gens qui sont blessés ou malades. Si on peut les soigner, on les soigne. Si on voit que c’est pas de notre ressort, là on les revoit à la PASS et quand on voit que la PASS est fermé et on peut pas les laisser, on les conduit à l’hôpital.”³⁴

Door de grote hoeveelheid ‘migranten’ die medische verzorging nodig hebben, moet er een keuze gemaakt worden welke persoon een behandeling krijgt. Door bepaalde personen in een hogere staat van nood te categoriseren, kan de uitzonderingstoestand gelegitimeerd worden (Pandolfi 2003). Association Salam probeert de personen in het ‘kamp’ zo goed mogelijk te beschermen. Dit gebeurt zodanig dat er altijd keuzes gemaakt moeten worden in het bieden van hulp.

Wanneer gesproken wordt over ‘het politieke’ in humanitaire organisaties kan gesteld worden dat Association Salam daar ook kenmerken van bezit. Agier (2008) gaat hierin een stap verder en stelt zelfs dat humanitaire organisaties de linkerhand zijn van de overheid. Association Salam wordt door de Franse overheid echter niet gezien als zodanig.

4.3 *La main gauche de l’Empire*

Op mondiaal niveau is de humanitaire wereld ‘*la main gauche de l’Empire*’ (linkerhand van het *Empire*) stelt Agier (2008). Hij baseert dit op het feit dat humanitaire acties vrijwel altijd direct volgen op de schade die veroorzaakt is door militaire interventies (Agier 2008). Agier (2008: 296) neemt daarbij als voorbeeld de inval in Afghanistan in 2001. Tegelijk met het vallen van de bommen werden voedsel en medicijnen gedropt. Er is ‘*une main qui frappe, une autre qui soigne*’ (één hand die slaat, een ander die verzorgt). Fassin (2007) stelt tevens dat de politiek en humanitaire organisaties elkaar aanvullen. Hij haalt hierbij een citaat aan van Rony

---

³⁴ Citaat afkomstig uit interview met Martine, 56 jaar, vrijwilliger. 12 mei 2009 te Calais. “We maken in feite een selectie. We bekijken een beetje de mensen die geblesseerd of ziek zijn. Als we ze kunnen verzorgen, dan doen we dat. Als wij het niet kunnen behandelen, sturen we ze door naar de PASS en als we weten dat het PASS gesloten is en we ze niet kunnen laten zitten, rijden we ze naar het ziekenhuis”.

Brauman, een oud-voorzitter van MSF: *“It is as if, during these periods when the ideological tide is going out, humanitarian action comes to occupy the space left vacant by politics.”* Dit wordt tevens bevestigd door Pandolfi (2003) in haar onderzoek in Albanië naar de invloeden van humanitaire organisaties na de oorlog.

Agamben (1997) gaat nog een stap verder en ziet de scheiding tussen humanitaire organisaties en de politiek als de laatste fase in de scheiding tussen mensen- en burgerrechten. Hij stelt dat humanitaire organisaties vaak transnationale organen zijn die geen verantwoording hoeven af te leggen aan een natiestaat. Hierin heeft Agamben (1997) mijns inziens niet gelijk. De organisatie Association Salam staat immers niet los van de politiek van de Franse staat en zal zich moeten houden aan regels die op nationaal niveau vastgesteld zijn. Zo stelt ook Fassin (2005: 509) die zich afvraagt of er *‘in one’s own society or in any society, a space empty of politics or even a space outside politics’* bestaat. Association Salam moet omgaan met het politieke beleid van de natiestaat. De ‘migranten’ moeten buiten de nationale grenzen gehouden worden en hiervoor acht de Franse overheid het noodzakelijk dat ze geen hulp krijgen binnen de ‘polis’. Humanitaire organisaties in Calais doen precies het omgekeerde: ze helpen ‘migranten’ op alle mogelijke manieren.

Hulpverleners in Calais hebben dus te maken met *‘environments that are controlled and shaped by nation-states and capital markets’* (Ong 1999: 174). De Franse natiestaat probeert hulpverleners te beperken in het bieden van hulp door wetsartikel L622-1. Dit artikel verbiedt het verlenen van iedere vorm van hulp aan een persoon *‘en situation irrégulière’*, oftewel ‘migranten’. De maximale straf voor overtreding van deze wet is 30.000 euro of vijf jaar gevangenisstraf. De organisatie Association Salam heeft regelmatig te maken met arrestaties van vrijwilligers. Eén van de vrijwilligers van Association Salam is op drie februari van dit jaar opgepakt omdat zij twee Afghanen naar het ziekenhuis wilde brengen vanaf de ‘jungle’. Ze werd door de politie gezien als een smokkelaar, meegenomen naar het detentiecentrum en uiteindelijk drieënehalf uur later vrijgelaten. Daarnaast worden de telefoons van bestuursleden van Association Salam door de politie afgeluisterd. En tijdens interventies waarbij de CRS aanwezig is, worden vrijwilligers nadrukkelijk gefotografeerd en gefilmd (veldwerknootitie, 21 april 2009 te Calais).

Minister Besson is echter niet van plan de wet aan te passen, omdat niemand ooit veroordeeld is. De vrijwilligers van Association Salam zien dat anders en zelfs de arrestatie gaat hen al te ver. Daarentegen zeggen de meeste vrijwilligers niet beperkt te worden door de wet. Toch wordt het herbergen van ‘migranten’ in veel gevallen niet gedaan en is men

voorzichtig wanneer men ‘migranten’ in de auto meeneemt naar huis voor bijvoorbeeld een douche.

De Franse overheid ziet Association Salam niet als haar linkerhand die de schade beperkt als dat nodig is. Sterker nog, de hulp die Association Salam biedt, is illegaal en gaat tegen de principes van de overheid in. ‘Migranten’ moeten buiten de natiestaatgrenzen gehouden worden en daarom worden personen die de mensenrechten proberen te beschermen door ‘migranten’ te helpen als criminelen behandeld.

4.4 ‘Het humanitaire’ van de Franse overheid

In de ochtend van 21 april ben ik met Michel V., een vrijwilliger van in de zestig, in de keuken van Association Salam. Hij wordt gebeld door Sylvie die ons oproept gelijk naar de ‘jungle’ te komen, want er zijn problemen. Ik roep Agostina, mijn kamergenoot, en we rijden met de bus naar de ‘jungle’. We vragen ons af wat we aan zullen treffen. We parkeren de bus een paar straten verderop en rennen erheen. Op de openbare weg, net voor de ‘jungle’, zitten honderden Afghanen op de grond omsingeld door tientallen, misschien wel meer dan honderd, personen van de CRS. Ik zie Sylvie en de vice-president van Association Salam, Jean-Claude, tussen de ‘migranten’ en de CRS in staan.

“Deport Afghanistan?” wordt er verschillende keren aan me gevraagd door ‘migranten’. De onrust onder de ‘migranten’ is groot. Intussen zijn er bijna 200 ‘migranten’ meegenomen naar detentiecentra en de overigen zitten hier op de grond. De ‘jungles’ worden leeggehaald en er blijven groepen Afghanen - geëscorteerd door de CRS - zich aansluiten bij de al zittende groep. Bulldozers zijn ter plekke waaruit is af te leiden dat de ‘jungles’ vernietigd zullen worden (Veldwerknootitie, 21 april 2009 te Calais).

Uiteindelijk zijn de ‘jungles’ niet vernietigd vanwege het grote aantal ‘migranten’ dat zich daar op dat moment bevond. Er was namelijk niet gerekend op een dergelijk aantal door de Franse overheid, aldus Jean-Claude. Op de grond bij de ‘jungle’ zaten 200 à 300 ‘migranten’ en in detentiecentra bevonden zich nog eens 200 ‘migranten’. Door personen van de overheid, die ter plekke waren, werd niet gezegd dat het ging om een ontruiming. Vanwege de grote ophef die ontstond en de vele media die inmiddels getipt waren door Jean-Claude, moest er een andere reden gegeven worden voor de interventie.

Ten eerste zouden de arrestaties verricht zijn om de netwerken van smokkelaars op te rollen. Alle 200 ‘migranten’ zijn dezelfde dag nog op vrije voeten gesteld dus er zijn geen smokkelaars vastgehouden. Ten tweede was de plaatsing van twee grote vuilnisbakken een reden voor de interventie. Op deze manier leek het alsof de interventie in het belang van de ‘migranten’ was. Ze hoefden niet langer in een vuilnisbelt te leven, maar konden hun afval in

de bakken gooien die eens per week geleegd zouden worden. Een soortgelijk fenomeen werd door Ticktin (2005) waargenomen na de sluiting van *Camp de Sangatte*.

Volgens Ticktin (2005) is het verband tussen *'policing'* en 'het humanitaire' duidelijk te zien na de sluiting van *Camp de Sangatte*. Na de sluiting vonden vele 'migranten' hun toevlucht in een kerk omdat ze geen onderdak of voedsel tot hun beschikking hadden. Op 14 november 2002 heeft de politie de kerk ontruimd en 100 'migranten' op straat gezet. De toenmalige burgemeester van Calais stelde dat de ontruiming gedaan werd om de 'migranten' te beschermen tegen een leven als beesten. De levensomstandigheden in de kerk zouden *'sub-human'* zijn. De CRS ging uiteindelijk de kerk in om deze te ontruimen. Beslissingen van de overheid worden als het ware gelegitimeerd door er een 'humanitaire' reden van te maken.

Door minister Besson wordt 'het humanitaire' in de politiek ook toegepast. Na de aankondiging van de sluiting van de 'jungle' heeft hij een 'humanitair plan' opgezet. *“Le chapitre humanitaire qu’entend déployer le ministre de l’Immigration se détaille en six actions concrètes »* (Nord Littoral, 24 april 2009). Door zes concrete maatregelen wordt de ontruiming van de 'jungle' op humanitaire wijze in werking gezet. Er is onder andere een kantoor geopend van het *Haut-Commissariat des Nations unies pour les Réfugiés* (UNHCR) om de informatievoorziening voor het aanvragen van asiel voor de 'migranten' te verbeteren, maar ook ruimere openingstijden van het gratis medisch centrum het PASS, plaatsing van douches en een dagopvang. Door de vice-president van Association Salam wordt de opening van het kantoor van de UNHCR gezien als een manier om het aantal 'migranten' in Calais te verminderen. Daarnaast is een vereiste van minister Besson dat de douches en de dagopvang zich op minimaal tien kilometer van Calais bevinden.

'Het humanitaire' van de Franse overheid kwam ook tot uiting door het binnen laten slapen van de 'migranten' tijdens nachten met vriestemperaturen. Van de huidige burgemeester mogen de 'migranten' binnen slapen vanaf -5 graden Celsius, terwijl dat van de vorige burgemeester al eerder mocht. De vorige burgemeester werd door Evelyne, één van mijn informanten, als meer humaan omschreven vanwege dit feit.³⁵ Michel F. benadrukte dat hoewel ze enkele dagen binnen mochten slapen, dit gebeurde op een karton met vieze dekens. Daarnaast was er slechts plaats voor 150 personen dus er sliepen zeker nog enkele honderden personen in de vrieskou. Ten slotte beschreef hij zijn observatie dat een 'migrant', die in de slaapzaal sliep, zijn behoefte moest doen op een bevroren grasveldje.³⁶

---

³⁵ Informatie afkomstig uit interview Evelyne, vrijwilliger, 54 jaar. 16 mei 2009 te Calais.

³⁶ Informatie afkomstig uit interview Michel F., vrijwilliger, 65 jaar. 8 mei 2009 te Calais.

De ‘humanitaire’ kant van de Franse overheid ten opzichte van ‘migranten’ in Calais moet bekeken worden met een kritische blik. Aan de ene kant zijn vrijwilligers tevreden met humanitaire beslissingen van de politiek. Jeanne, een zeer kwieke vrijwilligster van 83 jaar en vijf jaar werkzaam bij Association Salam, stelde over de installatie van een waterpunt na twee maanden in de ‘jungle’: “*Ca semble des actions humanitaires. On donne ça mais on doit faire ça.*”³⁷ Het lijkt een humane behandeling, maar het is het minste wat de overheid kan doen. De vraag die hieruit voortvloeit is in hoeverre de overheid van Frankrijk humanitair genoemd kan worden.

In dit hoofdstuk is gebleken dat ‘het humanitaire’ en ‘het politieke’ steeds meer samensmelten, maar dat dit eenzijdig is. Die eenzijdigheid blijkt uit het feit dat Association Salam wel taken en eigenschappen van de overheid overneemt. Daartegenover staat dat de Franse overheid humanitair lijkt te zijn maar dit in feite niet is. Hoewel de overheid ‘migranten’ als *bare life* laat bestaan, probeert Association Salam ervoor te zorgen dat zij overleven. Welke macht zij over leven en dood hebben, is moeilijk aan te geven door de verscheidenheid in observaties en gegevens van informanten: het is niet duidelijk in hoeverre ‘migranten’ afhankelijk zijn van de organisatie voor hun overleven. Daarnaast komen kenmerken van een *gouvernement humanitaire* terug bij Association Salam. Er moeten namelijk keuzes gemaakt worden over welke personen wel hulp ontvangen en welke niet. Hoewel volgens Agier (2008) humanitaire organisaties geen invloed van de politiek hebben of zelfs de linkerhand zijn, heb ik wel degelijk een sterke relatie geobserveerd tussen de Franse overheid en een lokale organisatie als Association Salam. Er worden wettelijke regels opgelegd door de overheid die de handelingsruimte van Association Salam beperken. Wanneer gekeken wordt naar ‘het humanitaire’ in ‘het politieke’ is er van een samensmelting geen sprake. De overheid tracht zich humanitair op te stellen, maar gebleken is dat dit kritisch beschouwd moet worden. De stelling van Michel, die aan het begin van dit hoofdstuk te lezen was, is daarmee ontkracht.

---

³⁷ Citaat afkomstig uit interview Jeanne, 83 jaar. 14 mei te Calais.

Hoofdstuk 5 Conclusie

De betekenis van het ‘kamp’ zal in de huidige mondiale wereld nader beschouwd moeten worden. In wetenschappelijke literatuur worden ‘kampen’ gezien als concentratiekampen (Agamben 1997), vluchtelingenkampen (Agier 2008) en detentiecentra voor asielzoekers (Rodier 2003). Tegenwoordig bestaan ‘kampen’, zoals al bekend was, ook midden in de ‘polis’. In dit onderzoek is getoond dat een ‘kamp’ niet een afgesloten ruimte hoeft te zijn - zoals een detentiecentrum of *Camp de Sangatte* - waar personen leven onder slechte omstandigheden. Het ‘kamp’ in Calais bestaat in de vorm van de ‘jungle’ en ‘migranten’ leven misschien nog wel onder minder goede omstandigheden dan in de beschreven ‘kampen’. De ‘*compassionate treatment for those within the camps*’, waar Fassin (2005) over sprak, daar is geen sprake van in Calais. De kenmerken van een ‘kamp’ in Europa die door Rodier (2003) en Agier (2008) geschetst worden, zijn in Calais zeker teruggekomen en daaruit kan de ‘morele economie’ van de Franse overheid afgeleid worden.

Ten eerste verblijven in het ‘kamp’ in Calais enkel personen afkomstig uit landen van buiten de Europese Unie die illegaal een grens over zijn gegaan. Het ‘kamp’ is gecreëerd door de Franse overheid om een probleem te verbergen. Zij weet niet om te gaan met ‘migranten’ die de wens hebben naar Engeland te vertrekken. Een repressieve politiemacht houdt het ‘kamp’ in stand door ‘migranten te arresteren zodra zij het ‘kamp’ verlaten. Door de verplichting in het ‘kamp’ te blijven, geeft dit ‘migranten’ de kans zich beter te organiseren in het ‘kamp’.

Ten tweede lijkt het onmogelijk om mensenrechten te respecteren in Calais. Deze kunnen in ieder geval niet door ‘migranten’ geclaimd worden bij de Franse staat. De stelling van Agier (2008) dat ‘migranten’ buiten de nationale orde leven, komt hierin tot uiting. Enkel als burger kan men terugvallen op rechten. Een recht van de mens die in Calais geschonden wordt, is onder andere de ‘opsluiting’ waardoor personen zich niet vrijuit kunnen bewegen. Een andere schending zijn de willekeurige arrestaties van ‘migranten’.

Deze willekeurige arrestaties komen voort uit het derde kenmerk van een ‘kamp’: de depersonalisatie van personen in het ‘kamp’. Door de politieke macht worden ‘migranten’ gezien als *clandestins*. Niet alleen worden ‘migranten’ gezien als *bare life*, ze worden daar bovenop gecriminaliseerd. Door deze visie worden ‘migranten’ in sommige gevallen met geweld behandeld door de politie. De ‘*compassionate treatment*’ door de Franse overheid, blijft dus uit. Verwijzend naar Fassin (2005) kan de vraag gesteld worden wat er verstaan wordt onder een humane behandeling in een ‘kamp’ en welke gradaties daarin bestaan.

Association Salam daarentegen tracht de *'compassionate treatment'* wel te geven. Dit doet zij door te voorzien in de eerste levensbehoeften. De biopolitieke macht die Association Salam heeft, kan niet eenduidig beschreven worden, omdat 'migranten' zichzelf steeds beter organiseren in het 'kamp' waardoor de biopolitieke macht van Association vermindert. Association Salam tracht wel *la main gauche de l'Empire* te zijn, daar waar de Franse overheid mensen links laat liggen probeert zij in te grijpen. Hierin wordt Association Salam echter beperkt door de Franse overheid: de *'compassionate treatment'* heeft zijn grenzen.

Hoewel de 'morele economie' van de Franse overheid en Association Salam verschillend lijkt, kan gesteld worden dat de relatie tussen beiden sterker wordt. Association Salam neemt taken en eigenschappen van de overheid over. Zij kan namelijk gezien worden als een soevereine macht die in het 'kamp' de uitzonderingstoestand bepaalt door keuzes te maken in het geven van hulp. 'Het humanitaire' in politieke beslissingen komt ook naar voren, maar gebleken is dat dit kritisch beschouwd moet worden. Door het voorzien in 'humanitaire' zaken wordt de indruk gewekt dat de Franse overheid humanitair handelt. Een echte *'compassionate treatment'* kan door de overheid niet gegeven worden, omdat de wet bestaat die iedere vorm van hulp aan een illegaal persoon verbiedt. Niet enkel 'migranten' worden als criminelen behandeld, maar ook vrijwilligers van Association Salam. Wanneer de overheid humanitaire maatregelen voor de 'migranten' zou nemen dan zou deze tegen haar eigen principes ingaan.

De Franse overheid bevindt zich in een lastig parket. De Franse overheid hecht veel waarde aan de macht om ongewenste personen uit te sluiten. Kan hier nog wel sprake van zijn in een wereld waarin mensen uit minder welvarende landen ook steeds mobieler worden? Het 'kamp' lijkt een tijdelijke oplossing te zijn voor de Franse overheid die niet weet om te gaan met ongewenste vreemdelingen op haar grondgebied. De Franse overheid vervult de functie van de politiek: bescherming van hen binnen de 'polis'. Door strengere immigratiecontroles probeert zij 'ongewenste personen' buiten de natiestaat te houden. Een 'migrant' aanwezig in Calais kan echter officieel niet weggestuurd worden. Deze vraagt geen asiel aan in Frankrijk, maar ziet dit land als een doorgangplaats. De Franse overheid hecht veel waarde aan de rechten van de natiestaat om de soevereine macht te handhaven en rechtvaardigt hiermee de behandeling van 'migranten'. Om de 'ongewenste personen' toch buiten de 'polis' te houden, wordt het 'kamp' gecreëerd.

Het *bare life* wordt dus door de Franse overheid in stand gehouden. Humanitair wordt er wel gehandeld door Association Salam. Zij probeert er alles aan te doen 'migranten' - het naakte leven - een betere positie te laten verwerven. Het probleem wat ik hierbij gevonden

heb, is dat het *bare life* juist door Association Salam in stand wordt gehouden door ‘migranten’ te zien als *victimes*. Het beeld van ‘migranten’ dat Association Salam verspreidt, komt hiermee overeen. De reden hiervan is sympathie wekken bij de Franse bevolking waardoor zij geld geven. Association Salam probeert de drie kenmerken van het ‘kamp’ te bestrijden, maar er ontstaat een afhankelijkheid van het ‘kamp’.

De relatie tussen het ‘humanitaire’ en ‘het politieke’ is duidelijk terug te zien op lokaal niveau. Hoewel Agamben (1997) stelt dat ‘het humanitaire’ en ‘het politieke’ gescheiden eenheden zijn, heb ik net als Fassin (2005), Ticktin (2005) en Agier (2008) kunnen zien dat beiden steeds meer samensmelten en invloed op elkaar uitoefenen. Uit dit onderzoek blijkt dat de samensmelting eenzijdig is en enkel ‘het politieke’ van een lokale humanitaire organisatie naar voren is gekomen. Fassin (2005) stelt dat de samensmelting tussen ‘het humanitaire’ en ‘het politieke’ een kenmerk is van de huidige biopolitiek. Hoewel de samensmelting uit dit onderzoek eenzijdig is gebleken, kan wel gesteld worden dat beiden het naakte leven in stand houden.

Het ‘kamp’ bestaat dus niet alleen meer buiten de ‘polis’, wat door Bauman (1998: 48) werd beschreven als “*walls that once were build around the city now crisscross the city itself*”. De stelling van Bauman (1998) moet mijn inziens serieus genomen worden. In Calais is duidelijk dat er een ‘kamp’ aanwezig is in de vorm van de ‘jungle’. In Europa bestaan waarschijnlijk veel meer kleinere ‘kampen’ waar personen leven zonder dat ze rechten kunnen claimen. Door de creatie van een ‘kamp’, zoals in Calais, wordt hier de aandacht op gevestigd.

Zoals Agier (2008: 265) stelt in zijn thema *Si c’est une ville: “Vaut-il mieux un camp plutôt que rien?”* Is een ‘kamp’ beter dan niets? Die vraag kan ook hier gesteld worden of de vernietiging van de ‘jungle’, zoals aangekondigd is door minister Besson voor het eind van 2009, tot een oplossing zal leiden. ‘Migranten’ zullen wederom door de stad gaan zwerven, want zeker is dat ‘migranten’ zullen blijven komen. Voor Association Salam geldt dat deze beslissing leidt tot de wens om het ‘kamp’ in stand te houden omdat de levensomstandigheden daar beter zijn. Dit kan gezien worden als een paradox. Aan de ene kant wil Association Salam het ‘kamp’ en haar kenmerken overwinnen. Aan de andere kant, in geval van vernietiging, blijft het ‘kamp’ de beste optie voor de ‘migranten’.

Bibliografie

Agamben, G.

1997 *Homo Sacer. De soevereine macht en het naakte leven*. Boom: Parrèsia.

Adler, P.A. & Adler, P.

1987 *Membership Roles in Field Research*. Newbury Park: Sage.

Agier, M.

2008 *Gérer les indésirables. Des Camps de Réfugiés au gouvernement humanitaire*. Flammarion.

Akoka, K. & Clochard, O.

2008 La loi des « jungles ». La situation des exilés sur le littoral de la Manche et de la Mer du Nord. *Rapport de mission d'observation mai-juillet 2008*.

Arendt, H.

1959 *The Human Condition*. Garden City, NY: Doubleday Anchor.

Balibar, E.

2004 *We, the people of Europe?: Reflections on Transnational Citizenship*. Princeton: Princeton University Press.

Bauman, Z.

1998 *Globalization. The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.

Bentham, J.

1843 *Works*, ed. Bowring IV.

Castles, S.

2000 International Migration at the Beginning of the twenty-first Century: Global Trends and Issues. *Unesco*, 269-281.

Chandler, D.

2001 The Road to Military Humanitarianism: How the Human Rights NGOs Shaped A New Humanitarian Agenda. *Human Rights Quarterly* 23, 678–700.

Delouvin, P.

2000 The Evolution of Asylum in France. *Journal of Refugee Studies* 13 (1), 61-73.

DeWalt, K. M. & DeWalt, B. R.

2002 *Participant Observation. A Guide for Fieldworkers*. Walnut Creek: AltaMira Press.

Fassin, D.

2001 The Biopolitics of Otherness. Undocumented Migrants and Racial Discrimination in the French Public Debate. *Anthropology Today* 12(1), 3-7.

2005 Compassion and Repression: The Moral Economy of Immigration Policies in France. *Cultural Anthropology* 20(3), 362–387.

2006 La biopolitique n'est pas une politique de la vie. *Sociologie et sociétés. Volume 38, numéro 2*, 35-48.

2007 Humanitarianism as a Politics of Life. *Public Culture* 19, 499-520.

Foucault, M.

1976 *The Will to Knowledge. The History of Sexuality: 1*. Penguin Books.

1977 *Discipline and Punish. The Birth of the Prison*. Vintage.

Hart ('t), H., Boeije, H. & Hox, J.

2005 *Onderzoeksmethoden*. Boom onderwijs.

Inda, J. & Rosaldo, R.

2008 *The Anthropology of Globalization*. Malden: Blackwell Publishing.

Laacher, S.

2002 *Après Sangatte. Nouvelles immigrations nouveaux enjeux*. La dispute.

2007 *Le Peuple des Clandestins*. Calmann-lévy.

Ong, A.

1999 *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*. Durham, NC: Duke University Press.

Pandolfi, M.

2003 Contract of Mutual (In)Difference: Governance and the Humanitarian Apparatus in Contemporary Albania and Kosovo. *Indiana Journal of Global Legal Studies* 10.1, 369-381.

Redfield, P.

2005 Doctors, Borders, and Life in Crisis. *Cultural Anthropology* 20 (3), 328–361.

Richmond, A.H.

2002 Globalization, implications for Immigrants and Refugees. *Ethnic and Racial Studies* 25 (5), 707-727.

Rodier C.

2003 Les camps d'étrangers, nouvel outil de la politique migratoire de l'Europe. *Mouvements* 30, 102-107.

Rodier, C. and Blanchard, E.

2003 'L'Europe des camps'. *Plein Droit* 58.

Sassen, S.

1996 *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.

Schmitt, C.

1985 *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Cambridge, MA: MIT Press.

Scott, J.

1976 *The Moral Economy of the Peasant. Rebellion and Subsistence in South East Asia*. New Haven, CT: Yale University Press.

Thompson, E.P.

1971 The Moral Economy of the English Crowd in the Eighteenth-Century. *Past and Present* 50(1), 76–136.

Ticktin, M.

2005 Policing and Humanitarianism in France: Immigration and the Turn to Law as State of Exception. *Interventions* Vol. 7(3,) 347-368.

Vattel, E., de

1768 *Le droit des gens*.

Waquant, L.

2006 *Parias urbains. Ghetto, banlieues, Etat*. Paris, La Découverte.

Wimmer, A.

2002 *Nationalist Exclusion and Ethnic Conflict*. Cambridge.

Krantenartikelen

2009 Distribution des repas aux migrants : des riverains contre-attaquent. Nord Littoral, 9 april.

2009 Aspect humanitaire. Six efforts, deux nouveautés. Nord Littoral, 24 april.

2009 Le préfet organise le démantèlement progressif de la ‘jungle’. Nord Littoral, 20 mei.

2009 No Border vient libérer la frontière anglo-calaisienne. Nord Littoral, 24 mei.

Online krantenartikelen

Kruk, M.

2009 Immigranten creperen in ‘La Jungle’ van Calais. Trouw, 24 april. Retrieved July, 2009 from

http://www.trouw.nl/nieuws/europa/article2744452.ece/Immigranten_creperen_in_r_squo_La_jungle_rsquo_van_Calais_.html

2009 Grieks vluchtelingenkamp ontruimd. Algemeen Dagblad, 12 juli. Retrieved July, 2009 from http://www.ad.nl/buitenland/3363193/Grieks_vluchtelingenkamp_ontruimd.html

2009 Démantèlement du squat des Erythréens. 3 juli. Retrieved July, 2009 from
http://www.nordlittoral.fr/actualite/la_une/article_1072384.shtml

Gebruikte internetbron

United Nations Human Rights. Retrieved August, 2009 from
<http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Pages/Language.aspx?LangID=dut>

Google Maps. Retrieved August, 2009 from
<http://maps.google.nl/maps?hl=nl&q=calais&um=1&ie=UTF-8&sa=N&tab=wl>

Bijlage 1 Plattegrond Calais³⁸

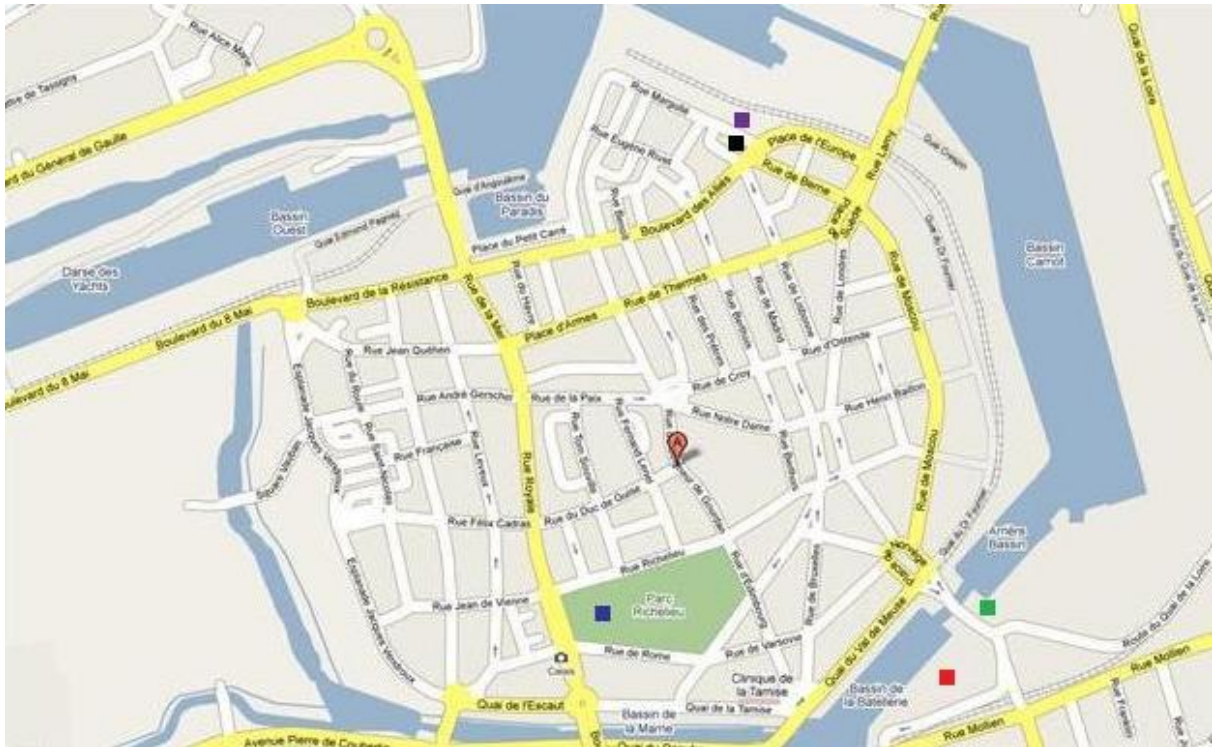

Legenda

- Keuken Association Salam
- De 'jungle'
- Verblijfplaats Soedanezen
- Boulevard Jaquard

³⁸ <http://maps.google.nl>

Bijlage 2   Plattegrond centrum Calais

Legenda

■ Gekraakte huis Eritreërs	■ Verblijfplaats Egyptenaren
■ Uitdeelpunt Association Salam	■ Parc Richelieu
■ Uitdeelpunt middageten	